עורך:
עמר אגבריה

المحرر:
عمر اغبارية

ראיונות:
רנין ג׳ריס, איתן ברונשטיין, עמר אגבריה

مقابلات:
رنين جريس، إيتان برونشتاين، عمر اغبارية

איסוף חומר:
עמר אגבריה, איתן ברונשטיין, תומר גרדי

جمع المواد:
عمر اغبارية، إيتان برونشتاين، تومر غاردي

עיצוב כריכה:
טליה פריד

تصميم الغلاف:
تاليا فريد

תמלול:
רנין ג׳ריס

تحرير المقابلات المصورة:
رنين جريس

תרגום :
עמר אגבריה, טליה פריד

ترجمة:
عمر اغبارية، تاليا فريد

עיצוב פנימי והבאה לדפוס:
רהאדה ערפאת

تصميم داخلي:
رهادة عرفات

תמונת שער קדמי:
פליט מאל-כפרין בין שרידי כפרו,
ינואר 2007

صورة الغلاف:
لاجيء من الكفرين بين أنقاض بلده،
يناير ٢٠٠٧

שער אחורי:
מפת פלסטין משנת 1942
עם עדכון ישראלי ביוני 1955

الغلاف الخلفي:
خريطة بريطانية لفلسطين ١٩٤٢
مع إضافات إسرائيلية عام ١٩٥٥

הפקה:
עמותת זוכרות (ע״ר 580389526)
אבן גבירול 2/16
תל-אביב יפו 64362
טל׳ 03 - 6953155
פקס 03 - 6953154

إصدار:
جمعية "زوخروت – ذاكرات" (ج.م ٥٨٠٣٨٩٥٢٦)
تل أبيب يافا
هاتف: ٠٣-٦٩٥٣١٥٥
فاكس: ٠٣-٦٩٥٣١٥٥

תודה מיוחדת:
למר עדנאן מחאמיד (אבו חֻסאם), אל-לג׳ון
על העזרה בארגון ובהפקה
לגב׳ עופרה בריל, קיבוץ עין השופט ומנהלת
הארכיון שם, על שיתוף הפעולה

شكر خاص:
للسيد عدنان محاميد (أبو حسام) - من اللجون،
على المساهمة في التنظيم والتحضير
للسيدة عوفرا بريل – من كيبوتس "عين هشوفط"
ومديرة الأرشيف هناك، على التعاون

w w w . z o c h r o t . o r g

© All rights reserved to those who were expelled from their homes
פברואר 2007 شباط ٢٠٠٧

הקדמה مقدمة

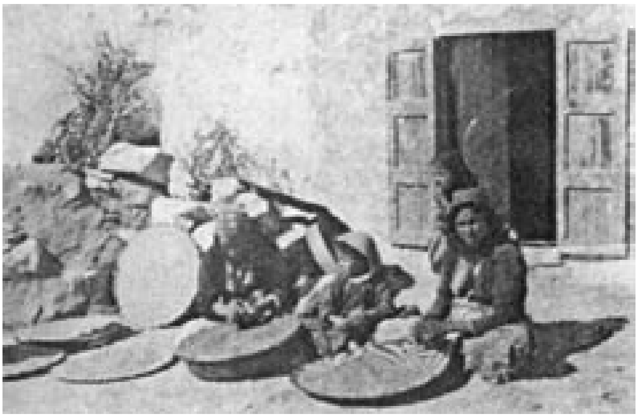

חצר בית באלכפרין לפני 1948
نساء يغربلن الحنطة في باحة بيت في الكفرين

זוהי החוברת מספר 20 אשר עמותת "זוכרות" מפיקה לזכר אחד הכפרים הפלסטינים ההרוסים מאז 1948. הפעם זהו כפר אלכפרין. לכאורה לא הייתה סיבה נראית לעין לבריחת תושבי הכפר, ובוודאי -על פניו- לא הייתה סיבה למחות את הכפר כליל מעל פני האדמה, על ידי הכוחות היהודים. אבל זהו כנראה הסיפור של הנכבה הפלסטינית.

הפלסטינים לא סמכו - עפ"י מה שקרה לכפרים בסביבתם- על כך שלא יאונה להם דבר, והיהודים כנראה שמחו שתושבי אלכפרין עזבו את כפרם ומיהרו לפוצץ את בתיהם. הוכחות לטענה זאת ניתן לקבל בחומר המובא בין דפי החוברת. חוברת זו תביא את סיפורו של אלכפרין ותאיר צדדים בסיפור שהקורא הישראלי, בדרך כלל, אינו חשוף אליהם או מודע להם.

עמותת זוכרות שמה לה למטרה להביא את אירועי הנכבה הפלסטינית לציבור בישראל, לדבר ולכתוב עליה בעברית.

אנחנו רואים בהכרה בעוול שישראל גרמה לפלסטינים ובלקיחת האחריות על הנכבה וחזרת הפליטים, הכרח לפתרון אפשרי בין שני העמים.

هذه هي القرية رقم ٢٠ التي تقوم جمعية "زوخروت – ذاكرات" بتذكّرها من خلال إصدار كتيّب خاص بها وتنظيم زيارة إلى أطلالها ونصب لافتات لتبيين معالمها والتعرف إلى بعض لاجئيها.

هدفنا هو تسليط الضوء على النكبة الفلسطينية وعرضها بوضوح ، خاصة على الجمهور الإسرائيلي، معتبرين إياها جوهر الصراع ومنبع الحل. ولا بد من أن يتحمل الطرف الإسرائيلي المسؤلية عما سبّبه للشعب الفلسطيني منذ عام ١٩٤٨ . وها هي قرية الكفرين التي نحن بصدد إحياء ذكراها تعرض أمامنا مشهداً آخر من مشاهد النكبة. كانت قرية هادئة، لم تشارك في المعارك، ربطتها علاقات غير سيئة مع جيرانها اليهود في الجعارة و"عين هشوفيط"، ولكن لم يشفع هذا كله لبيوت القرية التي هدمتها القوات الصهيونية كلها عن بكرة أبيها.

وإن كان تدمير القرية جريمة فإن تحويل أهلها إلى لاجئين وسد طريق عودتهم هي جريمة أكبر.

هذا الكتيب يحاول، وبتواضع، أن يضع أمام القارىء بعض جوانب قصة الكفرين الذي تحاول المؤسسة الصهيونية طمسها كما طمست حجارة المنازل.

אל- כפרין الكفـرين

המיקום: על הרי הכרמל במרחק 29.5 קמ׳ דרום - מזרח העיר חיפה, וששה קילומטר צפונית לואדי עארה, על גבעה בגובה 250 מטר מעל פני המים. מערבה לו שכן הכפר הפלסטיני ח׳ביזה וממזרח היה הכפר אל-לג׳ון.

לתושבי הכפר היו כ- 10882 דונם אדמה בשטח מתון. מסביב לאל-כפרין היו כעשרה מעיינות, מהם מעיין אל-בלד, מעיין אל-ספסאפה, מעיין קאסם, מעיין עבאס ועוד.

אל-כפרין, משמעה שני הכפרים בערבית, נקרא אפוראנא (ANAROFAC) בפי הצלבנים. בשלהי המאה ה-19 גרו בכפר כ-200 נפשות, ב-1922 גרו בו כ- 571 אנשים וכ-920 בשנת 1945, ואילו בשנת 1947 גרו בו כ-1020 תושבים.

תושבי הכפר עסקו למחייתם בחקלאות ובגידול צאן. כך שבשנת 1945 גידלו דגנים בכ-9776 דונם ואילו כ- 147 דונם יועדו לגידול ירקות ולבוסתנים.

בשנת 1948 היו בכפר מסגד ובית ספר יסודי לבנים שהוקם בשנת 1888 בתקופת השלטון העת׳מאני.

הכיבוש: ב- 12 באפריל 1948 תקפו יחידות של הפלמ״ח את הכפר אל-כפרין, שנמצא ריק מתושביו. באותו יום פוצצו כ-30 מבתי אל-כפרין. ב-19 באפריל ערכה יחידה של הפלמ״ח בכפר אימונים בלוחמה בשטחים בנויים, בתום התרגיל נמחה הכפר מעל האדמה.

פליטי אל-כפרין שנטשו את כפרם, כנראה יום לפני שהגיעו אליו הכובשים, מפוזרים וממתינים היום במספר מקומות: מחנה הפליטים ג׳נין, מחנה נור שמס, מחנה אל-פארעה, עמאן, אם אל-פחם, מעאויה, עין אבראהים ועכו.

לא הוקמו יישובים ישראלים על אדמות הכפר, אך שטח אל-כפרין משמש כיום בחלקו לאימונים צבאיים ובחלקו שטח מרעה לבקר של הקיבוץ עין השופט.

تقع على جبال الكرمل وتبعد عن حيفا باتجاه الجنوب الشرقي مسافة ٢٩،٥ كم وحوالي ٦ كم إلى الشمال من وادي عارة، وترتفع عن سطح البحر ٢٥٠ متراً. تحدها من الغرب قرية خبيزة ومن الجنوب الغربي البطيمات ومن الشرق اللجون.

كانت القرية تقع في أرض فسيحة بلغت مساحتها حوالي ١٠٨٨٢ دونماً، امتدت من أراضي صبارين غرباً وحتى الكفرين شرقاً، في منطقة خفيفة الانحدار وذات أودية ضحلة. وضمت أراضي القرية نحو عشرة آبار وينابيع منها عين الصفصافة وعين البلد وعين قاسم وعين عباس وغيرها.

كانت الكفرين، أي القريتين بالعربية، تعرف عند الصليبيين باسم كافورانا وفي أواخر القرن التاسع عشر بلغ عدد سكانها ٢٠٠ نسمة. وفي عام ١٩٢٢ سكنها حوالي ٥٧١ نسمة وفي عام ١٩٤٥ حوالي ٩٢٠ نسمة وفي ١٩٤٧ حوالي ١٠٢٠ نسمة.

اعتمد السكان في معيشتهم على تربية المواشي والزراعة. وكان القمح المحصول الرئيسي. وفي عام ١٩٤٥ كان حوالي ٩٧٧٦ دونماً مخصصاً للحبوب وحوالي ١٤٧ دونما مروياً أو مستخدماً للبساتين.

كان في القرية عام ١٩٤٨ مسجد ومدرسة ابتدائية للبنين أنشئت عام ١٨٨٨، خلال الحكم العثماني.

في الثاني عشر من نيسان (١٢-٤-١٩٤٨) هاجمت وحدات من ال-«بلماح» قرية الكفرين فوجدتها فارغة من أهلها. في نفس اليوم تم نسف حوالي ٣٠ بيتاً في القرية. في ال- ١٩ من نيسان أجرت وحدة من الـ"بلماح" في الكفرين تدريباً على "حرب في منطقة سكنية"، وفي نهاية التمرين محيت الكفرين من على الأرض.

لاجئو الكفرين الذين نزحوا عن قريتهم قبل احتلالها بيوم توزعوا في أرجاء الأرض وينتظرون في الأماكن التالية: مخيم جنين، مخيم نور شمس، مخيم الفارعة، عمّان، أم الفحم، معاوية، عين إبراهيم وعكا.

لا مستعمرات اسرائيلية على أراضي القرية، لكن بعض هذه الأراضي يستخدم منطقة للتدريب العسكري وبعضها مرعى لأبقار كيبوتس «عين هشوفط».

al-Kafrayn

Al-Kafrayn before 1948

Al-Kafrayn was located in an open landscape of gentle slopes and shallow wadis. It was built on a hilltop surrounded by wadis that separated long, sloping hills, about 6 km north of Wadi ‘Ara. A secondary road led northwest to the Haifa-Jinin highway (which bordered on Marj ibn ‘Amir). Al-Kafrayn, which means “the two villages” in Arabic, was called Caforana by the Crusaders. In the late nineteenth century, al-Kafrayn had 200 residents who cultivated 30 faddans (1 faddan = 100–250 dunams). Al-Kafrayn was rectangular in shape, its longest side extending from eat to west. The residents, who were Muslim, built their houses of mud and cement and also maintained a mosque and a boys’ elementary school that was established about 1888, during the Ottoman period. The village lands contained about ten wells and springs. Its economy was based on cattle-breeding and agriculture. The primary crop was grain. In 1944/45 a total of 9,776 dunums were allotted to cereals; 147 dunums were irrigated or used for orchards. Al-Kafrayn contained a number of ruins that revealed its long history, such as the foundations of buildings, columns, and tombs.

Occupation and Depopulation

Zionist forces claimed to have occupied the village on 12 April 1948, and Arab Liberation Army (ALA) records indicate that Arab forces withdrew from an area just west of Al-Kafrayn the following day. The Palmach attack on al-Kafrayn was part of an operation launched after the battle of Mishmar ha-‘Emeq. When Jewish Agency Chairman David Ben-Gurion and the Haganah command rejected the ALA’s offer of a ceasefire in that battle, they also decided to attack and destroy about ten villages near the settlement, including al-Kafrayn, which, according to the New York Times, was the largest. A 12 April Haganah broadcast was quoted by the New York Times as saying that it was the fifth village around Mishmar ha-‘Emeq to be occupied by their forces.

Israeli historian Benny Morris reports that the village was partially destroyed during its occupation, but final demolition was postponed for a week, due to the Palmach’s plan to use the village to train units to fight in built-up areas. On 19 April the Haganah General Staff was informed: “Yesterday company exercises in fighting in built-up areas took place south and east of Mishmar Ha’emek. At the end of the exercises, the village of el Kafrin was blown up completely.”

Israeli Settlements on Village Lands

No Israeli settlements are on village ands, but some of these lands are occupied by a military training camp.

The Village Today

The site and its surrounding area are divided between a military training camp and a cow pasture. A rubble-filled area has been fenced in and is covered with dirt, underbrush, and thorns. Almond, olive, and fig trees are scattered around the site.

Walid Khalidi, All That Remains: The Palestinian Villages Depopulated and Occupied by Israel,p. 169

al-Kafrayn

Distance from Haifa: (km): 29.5
Average elevation (meters): 250
Land ownership and use in 1944/45 (dunams):
Ownership: Arab: 9,981
Jewish: 0
Public: 901
Total: 10,882
Use: cultivable: 10,058
(% of total) (92)
built-up: 18
Population: 1931: 657 (includes al-Balawina) 1944-45: 920
Number of houses (1931): 95 (includes al-Balawina)

טיהור האזור تطهير المنطقة

המקור: מוריס בני, לידתה של בעיית הפליטים הפלסטינים 1949-1947 . (162-161)

المصدر: موريس بني، ولادة مشكلة اللاجئين الفلسطينيين ١٩٤٧ – ١٩٤٩

ב-7 באפריל הסכימו יחידות צבא השחרור הערבי להפסיק את ההתקפה על משמר העמק, לאחר שהתברר להם בעליל כי נכשלה, בתנאי שהיהודים יבטיחו "לא לנקוט פעולות תגמול נגד כפרים באזור". מפקדי משמר העמק התנגדו להצעה זו, אך אמרו למפקד הבריטי שעליהם לקבל הוראות מתל אביב. משלחת ממשמר העמק הגיעה - כנראה ב-8 או ב-9 באפריל- אל בן גוריון "ואמרו לי" - סיפר בן גוריון - "שמוכרחים לגרש את הערבים באיזור ולשרוף את הכפרים..... הם אמרו לי שאין להם בטחון בקיומם אם ישארו הכפרים על תלם ולא יגורשו התושבים הערבים, כי אז יתקיפו (הכפרים הערבים) אותם וישרפו אם על ילדה".
לימים, כאשר בחודש יולי נאם במרכז מפא"י, הזכיר בן גוריון את פרשת משמר העמק בהקשר הפולמוס שלו עם מפ"ם, שהאשימה אותו בהפעלת מדיניות של גירושים כלפי ערביי ארץ ישראל. הוא האשים את מנהיגי מפ"ם בצביעות באמרו כי "המקרה הראשון שהובא אלי על גירוש ערבים היה בימי משמר העמק", "הם עמדו בפני המציאות האכזרית .... ואז הם ראו שיש דרך אחת והיא לגרש תושבי כפרים ערביים ולשרוף את הכפרים. והם עשו זאת. והיו הראשונים שעשו זאת".
בן גוריון ומפקדי "ההגנה" החליטו לדחות את הצעת הפסקת האש של צבא השחרור הערבי, לנהל התקפות נגד מקיפות, לסלק את חיילי צבא השחרור ואת התושבים הערבים המקומיים מן האזור ולהחריב את הכפרים עד היסוד כדי להסיר לתמיד את האיום על משמר העמק.כנראה הוחלט על אותם דברים עצמם, ברמה המבצעית, בדיון קציני ה"הגנה" בהזורע קצת אחרי תחילת הקרב.בדיון השתתפו יצחק שדה, שפיקד על התקפות הנגד, מאיר סלוצקי (עמית), דן לרנר, מא"ז הזורע מיכאל חרמוני ואחרים. דובר על "טיהור" הכפרים אבו-זוריק ואבו-שושה, בין הזורע ומשמר העמק. בימים הבאים - לאחר קבלת אישור מהדרג המדיני לפעולת טיהור נרחבת - ערכו יחידות של ה"הגנה", ובהן יחידות של הפלמ"ח, התקפות נגד על כל הכפרים הערביים שהקיפו את הקיבוץ. מרבית תושביהם נמלטו עוד לפני ההתקפות או בעיצומן. אחר כך נמחו הכפרים האלה מעל האדמה, בסיועם של המתיישבים היהודים באזור (עמ' 712) ומעט התושבים שנותרו שם גורשו דרומה-מזרחה לעבר ג'נין].

في السابع من نيسان وافقت وحدات جيش الإنقاذ على وقف الهجوم على «مشمار هعيمق»، بعد أن تبين لها بوضوح أنه فشل، شرط أن يتعهد اليهود بعدم شن عمليات انتقامية ضد قرى في المنطقة. رفض قادة «مشمار هعيمق» الاقتراح هذا، لكنهم قالوا للقائد البريطاني أن عليهم تلقي الأوامر من تل أبيب. وصلت بعثة من «مشمار هعيمق» – كما يبدو في الثامن أو التاسع من نيسان – إلى بن غوريون «وقالوا لي» – حدّث بن غوريون – « إننا مجبرون على طرد العرب في المنطقة وحرق قراهم..... وقالوا أنهم غير واثقين باستمرار وجودهم إذا ما بقيت القرى قائمة ولم يطرد السكان العرب، لأنه حينها سيهاجمهم (العرب) وسيحرقون الأم وولدها».
مع مرور الأيام، عندما ألقى خطاباً في مركز حزب مباي، ذكر بن غوريون قضية «مشمار هعيمق» خلال مماحكته لحزب مبام الذي اتهمه بممارسة سياسة طرد عرب أرض إسرائيل. واتهم قادة حزب مبام بالتلوّن بقوله إن « الحالة الأولى التي عرضت عليّ لطرد عرب كانت أيام «مشمار هعيمق»، إذ وقفوا أمام الواقع القاسي.. ورأوا أن هناك سبيلاً واحداً وهو طرد سكان القرى العربية وحرقها. وقد نفذوا ذلك. وكانوا أول من فعل ذلك.»
..... بن غوريون وقادة ال-»هاغاناه» قرروا رفض اقتراح جيش الإنقاذ لوقف إطلاق النار، وتنفيذ هجوم مضاد شامل، وطرد جنود جيش الإنقاذ والسكان العرب المحليين من المنطقة وتدمير القرى حتى الأساس لإزالة التهديد عن «مشمار هعيمق» الى الأبد. يبدو أن قراراً اتّخذ حول هذه الأمور نفسها على الصعيد الميداني، خلال نقاش بين قادة ال-»هاغاناه» بعد وقت قصير من بداية المعركة. شارك في النقاش اسحق ساديه، الذي قاد الهجوم المضاد، ومئير سلوتسكي (عميت) ودان لرنر وقائد منطقة «هزوريّاع» ميخائل حرموني وآخرون. دار الحديث عن «تطهير» القرى أبو زريق وأبو شوشة.
في الأيام التالية – وبعد وصول الإذن من القيادة السياسية لعملية تطهير واسعة – قامت وحدات ال-»هاغاناه» ومعها وحدات من ال- «بلماح» بشن هجوم مضاد – بمساعدة المستوطنين اليهود في المنطقة (ص ٢١٧) على جميع القرى العربية المحيطة بالكيبوتس. معظم سكانها هربوا قبل الهجوم أو خلاله. بعد ذلك مسحت هذه القرى من على الأرض، والقلة منهم التي بقيت هناك طردت باتجاه جنوب – شرق نحو جنين.

ג׳מיל וג׳וודת אבו ח׳אלד - עין אלבלד
جميل وجودة أبو خالد - عين البلد

ח׳אלד יוסף עבד אל-ג׳וואד אל-ע׳ול

נולד בשנת 1918 באל-כפרין
הראיון נערך במקום מגוריו במעאויה בחודש דצמבר 2006

האנשים עסקו בחקלאות. מי שלא היתה לו אדמה עבד אצל אחרים. העבודה יכולה להיות תמורת אחוזים. למי שחורש לך את האדמה תתן לו רבע מהיבול. העבודה בקציר הייתה קשה. מהבוקר עד הערב תמורת 4 גרושים.
לי היו 54 דונם, שכירים עבדו אצלנו באדמה. אני הייתי גם איכר וגם קצב ומוכר בשר. נהגנו לרכב על חמורים כדי להגיע לאל-עי׳ביאת, שם היינו קושרים את החמור ולוקחים אוטובוס לחיפה. אל- עי׳ביאת היהליד המושבה, [ג׳יעארה], בחיפה היו מחכים לנו סוחרים שקונים את הסחורה מאתנו ומוכרים אותה בחו״ל, גם למצריים הם מכרו.
גם נשים עבדו בשכירות בחקלאות. קיבלו גרוש וחצי ליום עבודה מהבוקר עד הערב. האיכרים גידלו חיטה, שעורה ועדשים.
באל-כפרין גרו מצרים, [משפחת מסארווה], פעם רבנו איתם והוצאנו אותם מאל-כפרין, גרו באל-לג׳ון לתקופה עד שהשלמנו ואז חזרו.

בית הספר:
אני לא למדתי בבית הספר . באל-כפרין היה בית ספר אחד. אני זוכר מורה בשם השיח׳ עבד אללה אלח׳טיב מהכפר השכן ביר אל-ספסאף. הבנות לא למדו, רק הבנים.

המים:
עין אל-בלד היה המעיין של כל הכפר. עין אל-ביאדר [מעיין הגורן] נבע בחורף והתיבש בקיץ. מעיין זה נמצא במקרה על ידי איש שעקר אבנים כדי לבנות קשתות, אז נתקל בבנין תחתי עם קירות בנויים משני צדדיו ומקורה ומוביל לעין אל-בלד כתעלה.

1948
באותו יום, כשברחנו מאל- כפרין אני הייתי בחיפה. מכרתי צאן ....., הלכתי עם חסן אלחמדאן. כשאנחנו בחיפה שמענו שעבד אלקאדר אלחסיני נפל באלקסטל. כשנהרג חיפה נסתמה, ניסינו לצאת מחיפה דרך טירת חיפה. כשהגענו לאלכפרין ראינו את האנשים עוזבים. הלכתי איתם. עברנו לאלמשמאסה הקרובה. האנשים ברחו על חמורים, סוסים וגמלים. היהודים נכנסו לכפר עם השקיעה, שמו מוקשים ופוצצו אותו, אז האנשים כבר לא היו שם, אני שמעתי את רעש הפיצוצים ממקומי באלמשמאסה. עברנו לעין אלבלאטה וגרנו באוהל מספר ימים, שמענו שהיהודים רוצים לכבוד אותו, ארזנו את חפצינו יעברנו לאלטייבה, שם גרנו באוהל שקנינו מחודש אוקטובר, אולי, עד מאי, עד ימי הקציר. הייתי עם אשתי, שלושת ילדי ואחיי, היינו שבעה בתוך האוהל. אחר כך עברנו לאלעראיש וגרנו שם, זה היה בשנת 1952, אחרי זה עברנו לאם אלפחם ואחר כך לאלמשירפה ולבסוף התישבנו כאן במעאויה.
לפני הכיבוש, לא היו בעיות עם היהודים, ואף ביקרנו אצלם, אך לא חשבנו שהם רוצים את מולדתנו. היו בינינו חילוקי דעות רק על גבולות האדמה, האדמות האלה הם קנו מערבים בכסף.

للسيد خالد يوسف عبد الجواد الغول (١٩١٨)
أجريت المقابلة في قرية معاوية

الأرض والزراعة

بالكفرين كانت الناس عايشة على الزراعة. اللي ما عنده ارض كان يشتغل عند اللي عنده ارض، صاحب الأرض يعطي الحرّاث مثلا الربع، كان كمان يشتغلوا حصّادين، شغل الحصّادين كان صعب من الصبح لغياب الشمس وكان أجار العامل حوالي ٤ قروش.

أنا كنت املك ٥٤ دونم، كان في عنا عمّال يشتغلوا بالأرض.

أنا كنت فلاح بس كمان كنت اذبح ذبائح وأبيع.

كنا نركب الحمير ونروح على الغبيّات، نربط الحمير هناك ونطلع بالباص لحيفا، هذه الغبيّات كانت جنب الكوبانية. لما نوصل حيفا يكون في تجار اللي يشتروا الغلة ويبيعوا لبرّه، إحنا مثلا نجيب الخضار واللحمة وهم يبيعوا، كانوا يوردوا لمصر كمان.

النسوان كانت تشتغل بالفلاحة، تقلع من الصبح للمغرب، كنا نسميهن القلاّعات وكانوا يقبضوا قرش أو قرش ونص باليوم، كانوا يزرعوا كرسنّة وعدس والقمح والشعير.

الناس كانت تقبض بالمبادلة يعني مثلاً الولد كان يروح على الدكان ويوخذ معه حفنة قمح ويبدلها بغرض.

بالكفرين كان في مصريين، مرّه اختلفنا احنا واياهم وطلّعناهم من الكفرين راحوا على اللّجون وبعدين تصالحنا ورجّعناهم.

المدرسة:

أنا ما تعملت بالمدرسة، بالكفرين كان في مدرسة واحدة، كان واحد اسمه الشيخ عبد الله الخطيب، من بير الصفصاف، كان ييجي يعلمنا بالكفرين، بير الصفصاص قريبه علينا.

البنات ما كانوا يتعلموا بس الأولاد.

العيون في البلد:

كان في عين البلد وهاي العين كانت لكل اهل البلد وكان عين البيادر كانت تطلع بالشتاء وتنشف بالصيف، هاي العين لاقاها واحد كان يقلع حجار كبيرة عشان يعمل قناطر وهو يقلع لاقى قسطل مبني من الجهتين ومسقوف وماشي لحد عين البلد (قناة).

العرس:

كان بالعرس في حداية ويزفوا العريس على الفرس والحدّا يحكي قدامه والناس تسحجله وبعدين يصيروا ينقطوا مصاري ويقولو مثلاً "خلف الله عليك بقرش او خلف الله عليك بتعريفه".

ما كانوا يسالوا البنات على العريس من قبل، كانوا يتفقوا الأهل بينهم ويجوزوا الأولاد، العروس ما كانت تشوف العريس. العروس ما كانت تجيب اشي معها، العريس هو اللي كان يدفع كل اشي.

الرحيل

يوم ما شردنا من الكفرين أنا كنت بحيفا أبيع غنم للمناضلين، رحت أنا وحسن الحمدان، وإحنا بحيفا سمعنا انه عبد القادر الحسيني سقط عند القسطل ، لما انقتل سكّرت حيفا، حاولنا نطلع من حيفا عن طريق طيرة حيفا ولما روحنا شفنا اهل الكفرين عم برحلوا، صرت ارحل معهم، نقلنا للمشماسه، هاي المشماسة منطقة قريبة علينا. الناس شردت على الحمير والخيل والجمال.

دخل اليهود البلد بغياب الشمس حطّوا فيها ألغام ونسفوها، لما نسفوها الناس كانت صارت طالعة وأنا كنت بالشماسة وصرنا نسمع الألغام.

خيمنا بعين البلاطة كام يوم وسمعنا انه اليهود بدهم يحتلوها، حملنا أغراضنا ورحنا على الطيبة وقعدنا من تشرين لأيار لوقت الحصاد، اشترينا بيت شعر وقعدنا فيه، كنت أنا ومرتي وأولادي الثلاثة، وإخوتي، عشنا سبعة ببيت الشعر، بعدين رحلنا على العرايش وقعدنا هناك هذا كان بال ١٩٥٢، وبعدين انتقلنا على أم الفحم بعدين على المشيرفة وبعدين آخر اشي استقرينا بمعاوية.

قسم من أهل الكفرين رحلوا على جنين وفي بالأردن.

الأنجليز الثوار

الانجليز كانوا ييجوا على البلد، دوريات عشان يجمعوا ضريبة الأرض من الناس، كانوا يعدوا الغنم مثلاً ويوخذوا على الرأس ضريبة ٥ قروش.

قبل الاحتلال كنا نزوراليهود وما كان بينا مشاكل بس ما كنا حاسبين الحساب انه بدهم البلاد، كنا نختلف معهم بس على حدود الأرض. هاي الأراضي اشتروها بالمصاري من العرب.

معارك "مشـــمار هعيمق"
קרבות משמר העמק

מיומן הפעולות من سجل العمليات

מתוך ספר הפלמ"ח- עמ' 201-202 كتاب الـ "بلماح"

١٩٤٨/٤/٩

قواتنا من كتيبة "هعيمق"، نشطت أمس منذ الساعة ١٦:٠٠ في محيط "مشمار هعيمق". اجتثت العدو الذي تحصن في خربة بيت راس وفي كل الاستحكامات شرقي "مشمار هعيمق" واحتلت ، بعد مقاومة، الغبية الفوقى. وصلت قوات تعزيز عربية. إحدى وحداتنا بقيت في الغبية والآخرون استعدوا لعملية في محيطها. تم تفجير جسر قرب المنسي. إحدى الوحدات على وشك الهجوم على أبو شوشة في الساعة ٧:٠٠ صباحاً. سنخبركم بتفاصيل إضافية.

١٣:٠٠: عرب يهاجمون من اتجاهات مختلفة. قطعتا "براونينغ" معطلتان. ابعثوا فوراً قطعاً احتياطية وذخيرة إضافية. ينقص قذائف للمدافع ٣؛ البطارية تستهلك. نطلب تنفيذاً ضرورياً.

١٢:٣٠: رجالنا يواصلون العمليات ضد قوات العدو الذي سيطر على روافد خربة بيت راس، من الجنوب ومن الشرق، في منطقة البستان يطلقون النار دون توقف. نحن بحالة انتظار حالياً، دون رد. لدينا جريح واحد في قدمه. للعدو خسائر. أبو شوشة احتلت بعد مقاومة. وقد هدمت بشكل ملحوظ. نحضر عملية لأهل "هزوريّاع" قرب أبو زريق، بهدف القضاء عليها أيضاً. نتمسك بالغبية الفوقى على الرغم من الهجمات المضادة القاسية من جهة الشرق. أسرعوا بالرد العملي بالنسبة للبطارية والذخيرة وقذائف ٣ والقطع الاحتياطية. نجتهد في تجنيد ما أمكن من حولنا. الاحتمالات ضئيلة. أبذلوا كل الجهود.

١٩٤٨/٤/١٠

أول أمس الساعة ١٥:٠٠ خرجت وحدتان من قواتنا وسيطرتا على استحكامات خلال معركة، احتلتا الغبية الفوقى وكبدتا العدو خسائر. دائرتان من سلاح المدرعات بدلتا وحداتنا التي احتلت القرية وتمركزت فيه، طول اليوم. في الوقت نفسه بدلت وحدة سلاح المدرعات من حيفا وحدتنا الثانية التي احتلت بيت راس. فجراً نقلنا وحدتينا الى الجهة الجنوبية لـ "مشمار هعيمق". في الساعة ٨:٠٠ وصل تعزيز يشمل ٤٠٠- ٦٠٠ رجل لرجال العصابات، وقد كبرت وازدادت خلال النهار، من أجل الهجوم على "مشمار هعيمق" واستعادة الغبية.

إحدى كتائبنا سدت الطريق من جهة الجنوب وشلت العدو طوال اليوم. فيلقان من سلاح المدرعات احتلت في هذه الأثناء أبو شوشة. بعد الظهر شرعنا بهجوم، فتراجع العدو من موقعه القريب من الغبية. ليلاً هدمنا القرية كليّاً. قواتنا انسحبت – سلاح المدرعات إلى "مشمار هعيمق" ونح إلى "غفعات نواح" والمنطقة. خسائر الكتيبة في هذه الفعاليات: قتيل واحد، جريح بحالة صعبة وأربعة جرحى بحالة بسيطة.

خسائر سلاح المدرعات: قتيل وجريح. أخذت غنائم. قنبلة انفجرت خلال الفحص وجرح اثنان من رجالنا بصورة خطرة وأربعة آخرون جراحهم طفيفة.

١٩٤٨/٤/١١

حسب الإخباريات، يتواجد القاوقجي في اللجون ويحشد قوات لهجوم مضاد. رجالنا قاتلوا لمدة ٣٦ ساعة متواصلة ، بدون طعام وشراب بكميات كافية.

١٩٤٨/٤/١٢

أ) الليلة دخلنا الكفرين دون مقاومة. وجدنا القرية خالية. فجرنا ٣٠ منزلاً.

ب) كتيبة سلاح المدرعات استولت على أبو زريق، بعد مقاومة، سببت خسائر للعدو، الان يقومون بتفجير منازل.

ت) الليلة تمركزنا ثانية في أبو شوشة بعد مقاومة خفيفة. كبدنا العدو خسائر وفجرنا عدة منازل.

في أبو زريق أخذنا أسرى – ١٥ رجلاً وحوالي ٢٠٠ امرأة وطفلاً. نحدد قوة للسيطرة على القرية ونفتح الطريق إلى "مشمار هعيمق". سننقل الأسرى الرجال حسب التعليمات إلى معتقل.

١٩٤٨/٤/١٣

١١:٢٢ قواتنا التي خرجت الليلة إلى منطقة المنسي، اشتبكت في معركة مع العدو. الغبية الفوقى احتلت من جديد.

قواتنا في الاستحكامات تخوض معركة مع قوات عربية جاءت من اتجاه جنين. القوة التي احتلت الغبية تواصل الهجوم باتجاه المنسي. المعركة لا زالت تجري. خسائرنا حتى الآن: قتيل واحد وخمسة جرحى. هناك حاجة لذخيرة إضافية وقذائف مدفعية ٢" و ٣". الإمدادات ضرورية لليوم.

١٤:٣٠ : قواتنا تتواجد على نقاط الاستحكام جنوب الغبية، والمطلة على المنسي والتل القريب من جهة الشرق. القوة المتواجدة في الاستحكامات التي في الجنوب يواجه هجوماً دون توقف بنار البنادق والرشاشات والقذائف والصواريخ.

القوة المتواجدة حول الغبية تتعرض لهجوم من قبل ثلاث مركبات مدرعة. إحدى المدرعات بدأت بالاقتراب نحوها. بشكل عام يطرأ هدوء في ساعات الظهر. المدافع قريبة من المكان. ابعثوا ذخيرة إضافية.

١٩٤٨/٤/١٤

١٢:٤٥ : تلخيص معارك المنسي:

أول أمس وفي الساعة ٢١:٠٠ انطلقت كتيبة لتستولي على الاستحكامات الجنوبية فوق المنسي وتثبتت فيها قبل الفجر. كتيبة ثانية احتلت تل أبو قطة، شمال المنسي. كتيبة ثالثة بقيت مستترة عند بيت راس.

الكتيبة الشمالية احتلت الغبية والنغنغية وكبدت العدو خسائر فادحة. العدو أغار على استحكامات الكتيبة الثانية في أبو قطة (شمال المنسي) إحدى عشرة مرة خلال اليوم. كبدناه خسائر كبيرة جداً. بعد الظهر اكتشف العدو – كما قدرنا- الكتيبة المختبئة في كمين فتلقى ضربة قاسية. اكتشفنا أن العدو يستعمل ٧ مدافع، ٣ مدرعات ثقيلة وعدد من المدرعات الخفيفة. خلال المعركة دمّر مدفع واحد للعدو.

ظهراً، وصلت للعدو تعزيزات كبيرة جداً من جهة جنين. دامت المعركة ١٣ ساعة. كان رجالنا في الميدان ٣٠ ساعة. مع الغروب انسحب العدو. وعاد رجالنا إلى قاعدتهم.

خسائرنا: ٣ قتلى و-١٥ جريحاً.

سلاح المدرعات فجّر عدداً من البيوت في أبو زريق التي احتلت قبل ثلاثة أيام.

١٤:٤٥ : حسب المعلومات التي وصلتنا عن العدو أنه يقدر قواتنا ب- ١٥٠٠٠ رجل. أحد مدافعه دمر، قائد المدفعية قتل، وخسائره أكثر من ١٠٠ إصابة.

١٩٤٨/٤/١٥

أخلى العرب قرى المنسي والغبية والنغنغية. أواخر المنازل في أبو زريق دمرت على يد رجالنا. الليلة انطلقت وحدة لاحتلال القرية وتدميرها. كانت المقاومة خفيفة وتم احتلال القرية. كل بيوت القرية فجّرت. مع انتهاء هذه العملية، تعتبر المنطقة الواقعة بين معسكرنا وشارع وادي عارة خالية من الأعداء.

١٩٤٨/٤/١٦

يسود الهدوء ناحية "مشمار هعيمق".

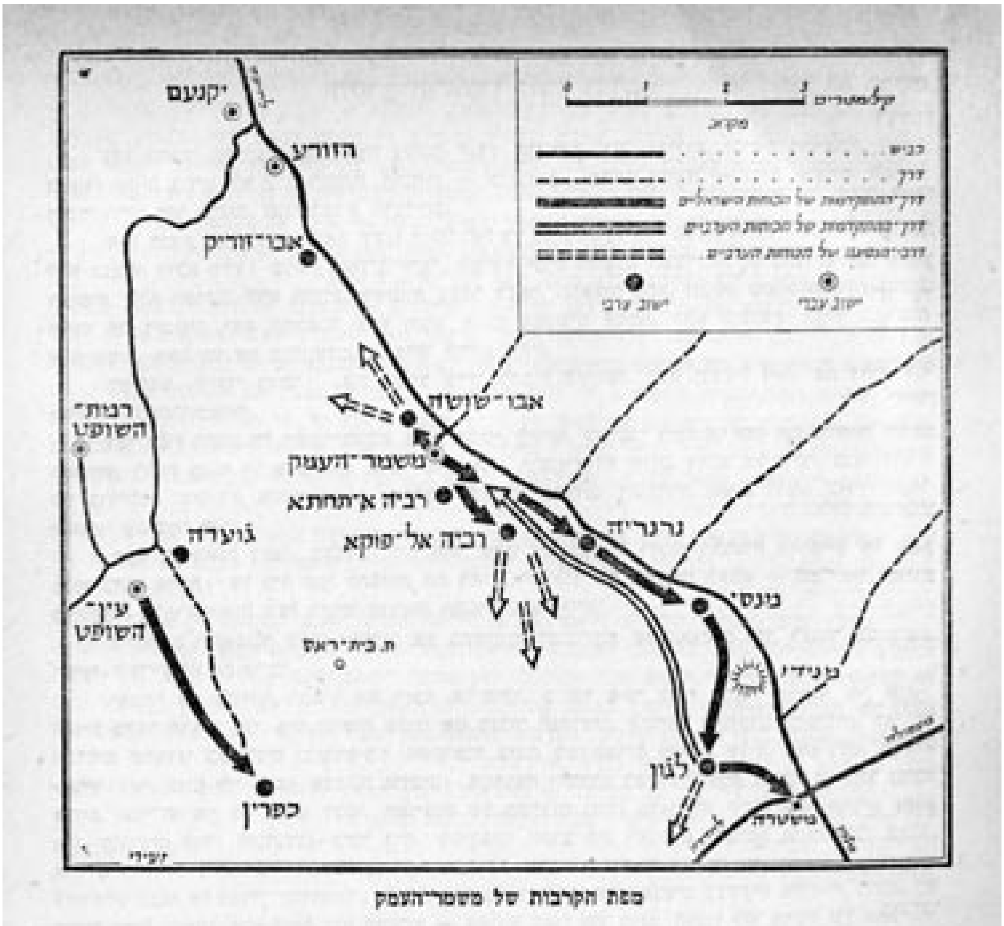

מתוך ספר הפלמ"ח

خريطة تبين التحركات العسكرية لإحتلال المنطقة - من كتاب البلماح

ספר הפלמ"ח - תשכ"ז

קרבות משמר־העמק

מיומן הפעולות

9.4.48 כוחותינו מגדוד „העמק", פעלו אתמול משעה 16.00 בסביבת משמר־העמק. ביערו את האויב שהתבצר בחורבת בית־ראס ובכל המשלטים מזרחה ממשמר־העמק וכבשו, אחרי התנגדות, את רוביה אל־פוקה. הגיעו כוחות־תגבורת ערביים. יחידה שלנו נשארה ברוביה עצמה והשאר נערכו לפעולה בסביבתה. פוצץ גשר ליד מנסי. יחידה אחת עומדת להתקיף את אבו־שושה. בשעה 7.00 בבוקר. פרטים נוספים נודיעכם.

13.00 : ערבים תוקפים מכיוונים שונים. שתי מכונות „בראונינג" מקולקלות. שילחו מיד חלקים דרוביים ותחמושת נוספת. הסריס פגזים למרגמות "3. המוללות אוזלות! מבקשים ביצוע דחוף.

12.30 : אנשינו ממשיכים לפעול נגד כוחות האויב שתפסו את השלוחות סביב חורבת בית־ראס. מדרום וממזרח, באיזור הבוסתן הם יורים בלי הרף. אנחנו מחכים בינתיים. מבלי לענות. לנו פצוע אחד ברגל. לאויב אבידות. אבו־שושה נכבשה לאחר התנגדות. היא נהרסה באופן ניכר. מארגנים פעולה של אנשי המודיע לצד אבו־זריק, במטרה להסל גם אותה. את רוביה אל־פוקה מחזיקים. למרות התקפות־נגד קשות מצד מזרח. החישו את התשובה המעשית בדבר המוללות. תחמושת. פגזים "3 והלקים רובאיים. משתדלים לגייס את האפשרי בסביבתנו. הכיבויים קלושים. עשו כל המאמצים.

10.4.48 שלשום בשעה 15.00 יצאו שתיים מפלוגותינו ותפסו משלטים אגב קרב. כבשו את רוביה אל־פוקה וגרמו אבידות לאויב. שתי מחלקות חי"ש החליפו את פלוגתנו שכבשה את הכפר והתבססה בה. למשך היום ; באותו זמן החליפה פלוגת חי"ש מחיפה את פלוגתנו השניה שכבשה את בית־ראס. עם שחר העברנו את שתי פלוגותינו לגזרה הדרומית של משמר־העמק. בשעה 08.00 הגיעה תגבורת בת 400—600 איש לאנשי הכנופיות. והיא הלכה וגדלה במשך היום. במגמה לתקוף את משמר־העמק ולכבוש חזרה את רוביה.
אחת מפלוגותינו חסמה את הדרך מדרום וריתקה את האויב במשך כל היום ; שתי מחלקות חי"ש כבשו בינתיים את אבו־שושה. אחרי הצהריים פתחנו באופנסיבה והאויב נסוג מעמדותיו שליד רוביה. בלילה הרסנו את הכפר כליל. כוחותינו נסוגו — החי"ש למשמר־העמק ואנחנו ל„גבעת־נוח" והסביבה. אבידות הגדוד בפעולות אלה : הרוג אחד. פצוע קשה. ארבעה פצועים קל.
אבידות החי"ש : הרוג ופצוע. נלקח שלל. רימון התפוצץ בשעת הבדיקה ושניים מאנשינו נפצעו קשה. ארבעה אחרים. קל.

11.4.48 לפי הידיעות. נמצא קאוקג'י בלג'ון ומרכז כוחות להתקפת־נגד. אנשינו פעלו במשך 36 שעות רצופות. ללא מזון ומים במידה מספקת.

12.4.48 א. הלילה נכנסנו לכופרין ללא התנגדות. מצאנו את הכפר ריק. פוצצנו 30 בתים.
ב. פלוגת חי"ש תפסה את אבו־זריק. אחרי התנגדות. גרמה אבידות לאויב. כעת מפוצצים בתים.
ג. הלילה התבססנו שנית באבו־שושה. אחרי התנגדות קלה. גרמנו אבידות לאויב ופוצצנו בתים אחדים.
באבו־זריק תפסנו שבויים — חמישה־עשר גברים. וכ־200 נשים וילדים. מפרישים כוח שיחזיק בכפר ופותחים את הדרך למשמר־העמק. את הגברים השבויים נעביר לפי ההוראות למקום מעצר.

13.4.48 11.22 : כוחותינו שיצאו הלילה לאיזור מנסי. נכנסו בקרב עם האויב. רוביה אל־פוקה נכבשה שנית. כוחותינו על המשלטים נמצאים בקרב עם כוחות ערביים שבאו מכיוון לג'ון. הכוח שכבש את רוביה ממשיך לתקוף בכיוון מנסי. הקרב עדיין בהתפתחותו. אבידותינו עד עכשיו : הרוג אחד וחמישה פצועים. דרושה תוספת תחמושת ופגזי מרגמות. "2 ו־"3. התוספת הכרחית עוד היום.

14.30 : כוחותינו נמצאים על המשלטים מדרום לרוביה. על מנסי והתל הקרוב. ממזרח לה. הכוח הנמצא על המשלטים בדרום. מותקף ללא הפוגות באש רובים ומקלעים. במרגמות ובתותחים. הכוח שבסביבת רוביה מותקף ע"י שלושה משוריינים. אחד מהם החל להתקדם

לעומתם. בדרך כלל חלה הפוגה בשעות הצהריים. התותחים נמצאים בקרבת מקום. שילחו תוספת תחמושת.

14.4.48 12.45: סיכום קרבות מנסי:
שלשום בשעה 21.00 יצאה פלוגה לתפוס את המשלטים מצד דרום מעל למנסי והתבססה בהם לפנות-בוקר. פלוגה שניה תפסה את תל אבו-קישה, צפונית ממנסי. פלוגה שלישית נשארת חבויה לרגלי בית-ראס.

הפלוגה הצפונית כבשה את רוביה ואת נרנריה וגרמה אבידות קשות לאויב.

על המשלטים של הפלוגה השניה באבו-קישה (צפונית למנסי) הסתער האויב 11 פעמים במשך היום. גרמנו לו אבידות כבדות מאוד. אחה"צ עלו כוחות האויב — לפי מה ששיערנו — על הפלוגה שבמערב והוכו קשות. גילינו שהאויב משתמש ב-7 תותחים. 3 משוריינים כבדים ומספר משוריינים קלים. תוך הקרב נהרס תותח אחד של האויב.

בצהריים הגיעה אל האויב תגבורת חזקה מאוד מכיוון ג'נין. הקרב ארך 13 שעות. אנשינו היו בשטח 30 שעות. עם ערב נסוג האויב. ואנשינו חזרו לבסיסם.

אבידותינו: 3 הרוגים, 15 פצועים.

מחלקת חי"ש פוצצה מספר בתים באבו-זריק שנכבשו לפני 3 ימים.

14.45: לפי הידיעות שהגיעונו מהאויב הוא אומר את כוחנו ב-15.000 איש! — אחד מתותחיו נהרס. התותחן הראשי נהרג; אבידותיו — למעלה מ-100 נפגעים.

15.4.48 הערבים פינו את הכפרים מנסי, רוביה ונרנריה; אחרוני הבתים באבו-זריק פוצצו ע"י אנשינו. הלילה יצאה יחידה שלנו כדי לכבוש את הכפר ולהרסו. ההתנגדות היתה קטנה והכפר נכבש. כל בתי הכפר פוצצו. עם סיום פעולה זו, יש לראות את השטח שבין בסיסינו וכביש ואדי-ערה, כפנוי מן האויב.

16.4.48 בגיזרת משמר-העמק שורר שקט.

מהלך הקרב

(עדות המפקד)

במשמר-העמק הוטרדו במשך כמה ימים ע"י תותחים של האויב וכוח רגלי, משוחים קרובים ביותר. לא היה כל נסיון רציני מצדם לפרוץ פנימה. המשק היה במצב קשה. מוקף ומזועזע מפגזות התותחים ושההרכבות שבגלל.

הגענו לשעה לפי ההוראות שקיבלנו אך לא הספקנו להגעה הראשונה של הפיקוד המחוזי, שלפיה עלינו להיכנס לתוך המשק בתגבורת. ראינו את תפקידנו בהתקפה בתוך השטח, ולא בהגנה והתבצרות בגבולות החצר.

הפעולה הראשונה שנעשתה ע"י אנשינו — סריקת השטח. התרשמה בעיקר, הורשת זו, שהוא שולטת על הישוב. לא היתה תפיסה מסוכמת על-ידי כוח אויב רציני. ההתקפה על משמר-העמק באה מצד רוביה אל-פוקה והתותחים נמצאו באותו איזור.

הכוח שלנו שהוצע לעזרה, מנה גדוד אחד (גדוד „העמק"). לא פעלנו עד אז במסגרת של גדוד. כלומר, היתה זאת הפעולה הראשונה שלנו בגדוד. במקום כבר מצאנו פלוגת חי"ש. לנו היה ברור, שהדבר היחידי שיש לעשותו, מיד, כדי „לשבור את המצב" הוא איגוף, עד כמה שאפשר עמוק יותר, בהטית האויב. ידענו שלא נוכל לכתר אותם. אך אם נכבוש את כופרין ונגיע הלאה לכיוון ואדי ערה — ודאי ייסוגו. לאיגוף כל-כך עמוק לא היה לנו כוח וביצענו איגוף יותר קטן. תכנית הקרבות נתגבשה תוך כדי פעולה. לא ידענו בדיוק היכן האויב, ומה עצמתו והיינו מתבונים את צעדינו מיום ליום.

אחרי שריכזו הגדוד בשטח, שלחנו שתי פלוגות לכבוש את בית-ראס. אחת הפלוגות התחזקת, כרוכבת השניה שלחה לבית-ראס. לאחר חילוף יריות קצר ברח האויב. הפלוגה,

202

מפגש ״אקראי״ בין העדים שלנו לצעיר מקיבוץ עין השופט ששמר על הבקר, ״אתה בנו של איציק? פנה אליו אבו עאזי״ הצעיר: ״כן״״

خلال زيارتهما للكفرين، يلتقي اللاجئان مع شاب من كيبوتس عين هشوفيط.
أبو غازي قال له: "أنت ابن إيتسيك؟"
أجاب الشاب: "نعم"

مقابلة مع السيدين
جميل فالح أبوخالد (١٩٢٨)
وشقيقه جودة فالح أبو خالد (١٩٣٣)

من مواليد الكفرين ويسكنان في أم الفحم
التقينا بهما في منزل الأخير يوم الأربعاء ٢٠٠٧/١/١٠.

الأرض والزراعة

الكفرين كانت تملك فوق ١٢ الف دونم بس مش كل واحد عنده أرض، الناس كانت عايشة على الفلاحة والزراعة، ترزع قمح وشعير، وبالشتا كانت تزرع خضرة: فجل، سبانخ وبقدونس وكنا نروح نبيع بالباص على حيفا، كان ييجي الباص يوقف جنب الكفرين والناس تحضّر شوالات عكّوب وحويرة ونعنع ونروح نبيعها.
البلد كان فيها كثير مواشي، كل بيت كان يكون فيه ٦٠ او ٧٠ راس غنم يسرح فيهن، بيتنا كان ٦ اخوة، كلنا خلقنا بالكفرين، ما كان عنا أرض، أبوي كان جمّال، وكان عنده جملين وكل يوم كان يروح على عسفيا والدالية يجيب دخان، كان يعمل نقلات من اللجون للكفرين.
بالبلد في عيون ثنتين، عين البلد وعين الحنانة، في ساحة اسمها بلاطة العريس، سموها هيك لانه كانوا يزفوا العريس هناك. بالبلد كان في وادي العرايس، كان غرب العين.
كنا عايشين ومبسوطين، لا اشتغلنا لا عند يهود ولا غير يهود.

العـــرس

لما يكون في عرس كانت الناس تتعاون وكل واحد يجيب إشي، العرس كان ٣ ايام تعاليل، الناس تعمل فاردة على الجمال، وسحجة. النقوط كان ٤ أو ١٠ قروش، كان يوقف واحد وتروح الناس تعطيه القروش، المصاري كانت فلسطينينة. القرش أحسن من الشيكل اليوم. المهر؟، كانوا يدفعوا ٢٠ او ١٥ ليرة، حسب الاتفاق.

العائـلات

دار اسعد الخضر، المصاروة، دار يوسف عبد الجواد، دار احمد الحاج يوسف، أكبر عائلة كانت دار أسعد الخضر واليوم صاروا دار الغول، هدا الاسم أجا من غزة.

إحنا من المصاروة، المصاروة اصلهم من مصر. هيك سمعت.. مع انه سيدي أجا من أم الفحم على الكفرين بس ظلوا يقولوا انه إحنا من مصر.

المدرســة

بال- ٤٨ كان عدد السكان يمكن ٨٠٠ او ١٠٠٠، البلد كان بلد مسلم، كان فيها جامع واحد ومدرسة واحدة لصف الرابع. انا تعلمت لحد صف رابع وخلصت مدرسة بجيل ١٦ سنه، "طقرزت" ٤ سنين (أي عملت مساعداً لفلاح) أروح أعطي الحراث الفطور وهو يفطر اصير احرث محله.

المدرسة كان فيها معلم واحد بس، ما كان يعلم اربع صفوف بنفس الوقت، مثلا الساعه ٨ كانت للصف الاول الساعة ٩ للصف الثاني وهيك.

تعلمنا دين، تاريخ، جغرافيا وقرآن، اللي كان يخلص ال ٤ سنين كان يروح يتعلم بأم الفحم وبعد أم الفحم ينتقل على جنين، إحنا بالصف كنا ١٢ واللي كمّلوا بس ٢، واحد منهم ابن المختار .

ما كان في بنات تتعلم بهذاك الوقت، البنات كانت تشتغل بالارض ويتجوزو وهن صغار. كانت

البنات كانت تروح تفلح وتزرع وتغمر، كان في ناس من البلد يستأجروا بنات من البلد عشان يغمروا ويشتغلوا.

الانجليز والثوار

الانجليز كانوا يعتقلوا اي واحد عنده سلاح، بالكفرين كان الانجليز ييجوا بالدبابة ويطلعونا من بيوتنا عشان يعتقلوا الثوار ويدوروا على السلاح.

بتذكر بال- ١٩٤٠ أو ١٩٤٢، راح تقرير للانجليز انه في ثوار بالكفرين، اجو الانجليز على الكفرين، وكان فيها شابين من الثوار واحد اسمه رشيد والثاني اسمه أبو درة على ما اعتقد. الانجليز جمعوا الرجال والنسوان كل واحد لحال، واحد من الثوار الاثنين لبس أواعي نسوان وقعدوه مع النسوان، بس الثاني، رشيد، رفض يعمل هيك وحاول يهرب، الانجليز شافوه وهو شارد وقتلوه بالبساتين. احنا كنا نفكر انه الانجليز يهود.

العلاقه مع اليهود

كل يوم كنا نسرق من أراضي الجعارة ويوكنعام، واليهود ما يحكو ولا كلمة.. سنه ال- ٣٨ دار البيك باعوا أراضيهم لليهود وهيك بنا اليهود الكوبنيات (المستعمرات). أهل أم الدفوف وأهل الريحانية وأهل الدالية هم اللي باعوا أراضيهم، بس اهل الكفرين ما باعوا.

في ناس اللي عملوا علاقات مع اليهود مثل خالي، كان يروح يذبح لليهود. بس غير شغل ما كان علاقات ثانية بينا. لكن احنا ما كنا نشوف اليهود أعداء أو مستوطنين، ما كانوا يزعجونا.

حرب الـ٤٨

طلعنا من البلد خوف، الحجر ما بقاوم البارودة. احنا العرب خون. ابوي كان بعسفيا وبالطريق وهو راجع مرق من كوبانية الجعارة وأعطوه مكتوب يسلمه لمختار الكفرين. مختار الكفرين هو من عبلين، اشترى ثلاث أرباع أراضي الكفرين وصار مختار عليها، ولانه مختار وما اله حدا ولا ظهر الناس كانت تضغط عليه. قبل ما ييجي المختارمن عبلين، سمعت انه مختار البلد كان من دار احمد الحاج يوسف.

أجا أبوي عند مختار الكفرين وأعطاه المكتوب، كاتب فيه: "حضرة المختارأبو نايف أديب النجمي، سالمونا واحنا منحافظ عليكم مع مشيئة الله، اذا سمعتوا انه بدو ييجي ثوار أو أي حدا يضرب على الكوبانية أعطونا خبر، وانتوا خليكم ببيوتكم واراضيكم".

وهو يقرأ المكتوب كان واحد عند المختار اسمه اسعد الخضر من دار الغول، لما قرا المكتوب صار يقول هذا المختار خاين، لما سمع المختار انه بتهموه بالخيانة قام وقال: "يا اسعد اذا أنا خاين مش راح أبقى ولا يوم بهاي الارض".

بهاي الفتره انا كنت حراث عند المختار اديب النجمي، الصبح اجا وقالي: "خذ الفدان مبروك عليك"، سالته شو صار يا مختار، قال: "انا ما بدي ابقى بالكفرين، واحد من دار أسعد الخضر بقول انه انا خاين". وهيك اخذ المختار زوجته واولاده فخري ولطفي ولطفية وفخرية وطلع.

الناس شافت المختار وعائلته شاردين حافت وصارت تشرد وهيك ما بقي حدا بالبلد.

واحنا شاردين صار اليهود يطخو علينا، اليهود لما شافونا شاردين صاروا بدهم يخوفونا اكثر واكثر ويطخوا علينا.

لما شردنا، امي نسيت اختي بالدار اخذت المخده مكانها، رجعنا المغرب عشان نجيبها واحنا طالعين وقت اذان المغرب صاروا يقصفوا الكفرين، بنفس الليلة اللي رجعنا اخذنا اختنا سمعنا القنابل والقصف.

ابوي كان يحارب مع السوريين في بيت راس جنب الكفرين. السوريين اجو قبل ما نطلع، الحرب كانت حوالين الكفرين بس بالكفرين ما كان فيها حرب، البلاد اللي حوالين الكفرين طلعوا قبلنا مثل ام الزينات والريحانية، كل هاي البلاد طلعت خوف. يسمعوا الناس تقول "احت اليهود احت يهود" ويصيروا يهربوا من الخوف.

יוסף אחמדאן - לימים מח׳תאר אלכפרין עם טוביה לישינסקי ממייסדי עין השופט, איש הפלמ״ח, מפקד הש״י (שירות הידיעות = גוף צבאי לאיסוף מודיעין) ומקים יחידת המיעוטים בצבא הישראלי

الرحيل

لو بقي المختار وما رد على دار الغول بعد ما قرا المكتوب من كوبانية الجعارة كنا بقينا بالكفرين. كل البلد طلعت مع بعضها بيوم واحد، اشي راح على اللجون واشي على عين الحجر واشي على ام الفحم، احنا رحنا على معاوية، واهل معاوية رفضونا وقالولنا انتوا بعتوا بلادكم وجايين على بلدنا.

طلعنا من معاوية. رحنا حوالي خمس عائلات على العرايش عند البدو وقعدنا هناك، استقبلونا لانه في واحد من الكفرين متزوج من هناك والزلمة كان معنا، ولانه كان معنا قبلونا، قعدنا عندهم حوالي سنة، بالشتا كانت عندهم رواكات للبقر، صاروا ينيموا البقر برّه واحنا ننام بالرواكات، بالصيف نصبنا خرابيش وخيم وكل واحد قعد بخربوش.

بعد بسنة جينا هون على ام الفحم، كان في حاووز قعدنا فيه، صرنا نشتغل على الجمال وكانت في محافر والبيوت طين، وكنا نجيب حمل او حملين تراب على الجمال ونوخذ مصاري، وهيك عشنا.

بال ١٩٦٣ بنينا بيت بأم الفحم، لليوم بعدهم بقولو عنا لاجئين.

بفترة الحكم العسكري اجا امر انه ممنوع منعاً باتاً يبقى اي لاجئ بأم الفحم، وصار الجيش يعتقل ناس ويرحلهم من البلد، احنا سيدي كان من أم الفحم ومش من الكفرين وعشان هيك بقينا، مخاتير ام الفحم ساعدونا وقالوا انه سيدي فحماوي، مضوا على ورقة وسلموها للحاكم العسكري.

باقي الناس طردوهم على جنين ونابلس. احنا عنا قرايب بجنين ونابلس، عمي محمود لليوم موجود بنابلس، في لاجئين كمان بالاردن.

بالكفرين كان في مقبرة موجودة لليوم، وفي كمان مقام ولي لليوم موجود اسمه مقام الشيخ مجاهد. هدموا كل الدور جنب المقام والولي ما انهد. من سنتين او اكثر صاوروا المشايخ يروحو على المقام ويصير مناوشات مع يهود الجعارة.

בהתחלה, היהודים ביקשו שנישאר. בזמן הנטישה ירו עלינו, ויום אחרי פוצצו את הבתים שלנו, האם באמת רצו שנישאר?

מר ג'מיל פאלח אבו חאלד שנולד בשנת 1928 ואחיו ג'וודת פאלח אבו ח'אלד יליד שנת 1933

נולדו בכפרם אל-כפרין וכיום הם גרים באם אל-פחם. ביום ד' ה- 10 בינואר 2007 נפגשנו איתם בביתו של ג'וודת. יחד העלו זכרונות וסיפרו את הסיפור של כפרם כפי שהם זוכרים אותו.

פרנסה בכבוד

השטח של אדמת אל- כפרין היה מעל ל-12 אלף דונם, אך לא לכל אחד הייתה אדמה. האנשים התפרנסו מחקלאות. זרענו חיטה ושעורה, ובחורף גידלנו ירקות: צנון, תרד ופטרוזיליה. היינו נוסעים באוטובוס לחיפה, האוטובוס היה עוצר ליד אל-כפרין והאנשים היו מכינים שקים מלאים בצמחי בר כמו עכּוּב, נענע וסוג של חרדל כדי למכור אותם שם.

בכפר היה הרבה צאן. בכל בית היו כ-60-70 ראשים. היו לוקחים אותם למרעה.

אנחנו ששה אחים, כולנו נולדנו באל-כפרין, לא היתה לנו אדמה, לאבא שלי היו שני גמלים להובלות, כל יום הוא הלך לעספיא ולדאלית אל-כרמל להוביל טובקו. הוא עסק בהובלות מאל-לג'ון לאל-כפרין.

בכפר היו שני מעיינות, עין אל-בלד ועין אל-חנאנה. הייתה רחבה שנקראה אבן החתן, קראו לה כך כי שם נהגו לחגוג את ליווי טקס החתונה "זפה". לאחד הנחלים שהיה ממערב למעיין, קראו נחל הכלות.

היו לנו חיים טובים. לא עבדנו בשביל יהודים או לא יהודים.

מנהגים

כשיש חתונה למישהו בכפר, כל האנשים היו עוזרים, כל אחד היה מביא משהו [מתנה], החתונה נמשכה שלושה לילות של חגיגות. טקס הבאת הכלה מבית הוריה עשו על גמל וליוו אותה עם שירים ומחיאות כפיים. המתנה [מכסף] נעה בין 4-10 גרושים. אדם היה עומד ואנשים הלכו ונתנו לו את הגרושים, המטבע היה פלסטיני. הגרוש שווה יותר משקל של היום. המוהר? היו משלמים 15 או 20 לירות, תלוי בהסכם.

שמות משפחות

משפחת אסעד אל-חידר, מסארווה, יוסף עכד אל-ג'וואד ומשפחת אחמד אל-חאג' יוסף. המשפחה הגדולה ביותר הייתה משפחת אסעד אל-חידר והיום הם נקראים אל-עיול. שם זה הגיע מעזה. אנחנו ממשפחת מסארוה, [המצריים], כי במקור אנחנו ממצרים. כך שמעתי, למרות שסבא שלי הגיע לאל-כפרין מאם אל-פחם, אך אנשים המשיכו לומר שאנחנו ממצריים.

בית הספר

בשנת 48 היו בין 800 - 1000 תושבים, כולם מוסלמים. בכפר היה מסגד אחד ובית ספר אחד יסודי עד כיתה ד'. אני למדתי עד כיתה ד'. סיימתי את כיתה ד' בגיל 16. עבדתי אצל איכר במשך ארבע שנים, עזרתי לו, הבאתי לו ארוחת בקר והחלפתי אותו בחריש.

בבית הספר היה רק מורה אחד, חדר אחד, לכל שכבה נתן שעה. למשל בשעה שמונה הוא לימד את כיתה א' ובשעה תשע את כיתה ב', וכך הלאה. למדנו דת, היסטוריה, גיאוגרפיה וקוראן.מי שסיים ארבע שנים כאן היה ממשיך באם אל-פחם ואח"כ עובר ללמוד בג'נין. בכיתה שלי היינו 12, רק שניים המשיכו את לימודיהם. אחד מהם הוא בנו של המח'תאר.

בנות לא למדו באותם ימים,הן עבדו באדמה והתחתנו מוקדם. בנות עבדו באדמה בזריעה ובקציר. חלק מהאנשים העסיקו בנות מהכפר בשכר בעבודות הגורן.

האנגלים

האנגלים עצרו כל מי שהחזיק נשק, הם היו מגיעים לאל- כפרין עם טנק, היו מוציאים אותנו מבתינו כדי לעצור את המורדים ולחפש נשק.

אני זוכר בשנת 1940 או 1942, הגיע מידע לאנגלים שבאל-כפרין ישנם מורדים. אכן היו שני צעירים, לאחד קראו רשיד ולשני אבו דֻּבָּה, כמדומני.

האנגלים אספו את הגברים ואת הנשים בנפרד, אחד המורדים לבש בגדי נשים והחביאו אותו בין הנשים, אבל השני, רשיד, סירב לעשות כמוהו וניסה לברוח, האנגלים ראו אותו והרגוהו בין הבסתנים. אנחנו

נהגנו לחשוב שהאנגלים הם יהודים.

אנחנו והיהודים

כל יום נהגנו לגנוב מאדמות אל-ג׳עארה ויוקנעם. היהודים לא היו אומרים אף מלה. בשנת 38 משפחת ..ק מכרה את אדמותיה ליהודים, כך בנו היהודים את ההתיישבות שלהם. אנשי אם אל-דפוף ואנשי אל-ריחאניה ואנשי אל-דאליה מכרו את אדמותיהם גם. אבל אנשי אל-כפרין לא מכרו.
יש אנשים שיצרו קשרים עם יהודים, כמו הדוד שלי מצד אמי, היה קצב ושחט ליהודים [את הבהמות למאכל]. חוץ מיחסי עבודה לא היו דברים נוספים בינינו. ובמקביל לא ראינו בהם אויבים או מתנחלים. לא הפריעו לנו.

1948

יצאנו את הכפר שלנו מתוך פחד וחולשה. אבן לא תעמוד בפני רובה. אנחנו הערבים בוגדניים. אבא שלי היה בעספיא ובדרך חזרה עבר בתוך אל-ג׳עארה, שם נתנו לו מכתב כדי שימסור אותו למח׳תאר של אל-כפרין. המח׳תאר של אל-כפרין היה מעבלין, הוא קנה ״שלושת רבעי״ האדמות של אל-כפרין ונהיה מח׳תאר שלה. כיוון שהוא המח׳תאר וכיוון שאין לו ״גב״ או משפחה, האנשים תמיד לחצו עליו. לפני המח׳תאר מעבלין, שמעתי, שמח׳תאר הכפר היה ממשפחת אחמד אל-חאג׳ יוסף.
אבי בא למח׳תאר ומסר לו את המכתב. נכתב בו:
״לכבוד המח׳תאר אבו נאיף אדיב אל-נג׳מי, היו עמנו בשלום ואנחנו נשמור עליכם בעזרת השם. רק אם תדעו על מורדים או על מישהו שירצה לפגוע בהתיישבות תודיעו לנו. ואתם תשארו בבתיכם ובאדמותיכם.״
בזמן שהוא מקריא את המכתב, נכח אצל המח׳תאר איש בשם אסעד אל-ח׳דר ממשפחת אל-עיול, זה כששמע את תוכן המכתב אמר שהמח׳תאר משתף פעולה. המח׳תאר שמע שמאשימים אותו בבגידה קם ואמר: ״שאם אני חשוד בבגידה אני לא נשאר יום אחד יותר במקום הזה״.
בתקופה הזאת אני עבדתי בחריש אצל המח׳תאר אדיב אל-נג׳מי. בבוקר הוא ניגש אלי ואמר: ״קח לעצמך דונם אדמה משלי״, שאלתי מה קרה? ואז הוא אמר לי: ״אם מישהו ממשפחת אסעד אל-ח׳דר אומר עליי שאני בוגד, אני לא נשאר יותר באל-כפרין״. וכך הוא לקח את אשתו ואת ילדיו פח׳רי, לטפי, פח׳רייה ולטפייה והלך.
התושבים ראו את המח׳תאר ומשפחתו בורחים, נבהלו והחלו גם הם לברוח, וכך לא נשאר אף אחד בכפר. בזמן הבריחה היהודים החלו לירות לעברנו, הם התכוונו להפחיד אותנו עוד יותר.
כשברחנו, אמי שכחה את אחותי הפעוטה בבית, היא נטלה כרית במקום הבת שלה. חזרנו לקראת ערב לכפר, לקחנו את אחותנו, ובדרכנו חזרה ממש בשעת השקיעה החלו להפציץ את אל-כפרין, אנחנו שומעים את רעש הפיצוצים וההפגזה.
אבי לחם לצד הסורים בבית ראס שליד אל-כפרין. הסורים הגיעו לאזור עוד לפני שברחנו. הקרבות היו מסביב לאל-כפרין אך בתוך אל-כפרין לא היו קרבות. הכפרים שסביבנו עזבו לפני שעזבנו, כמו אם אל-זינאת ואל-ריחאניה. כל הכפרים האלה עזבו מתוך פחד. שמעו מישהו אומר ״היהודים באו, היהודים באו״ וברחו בגלל הפחד.

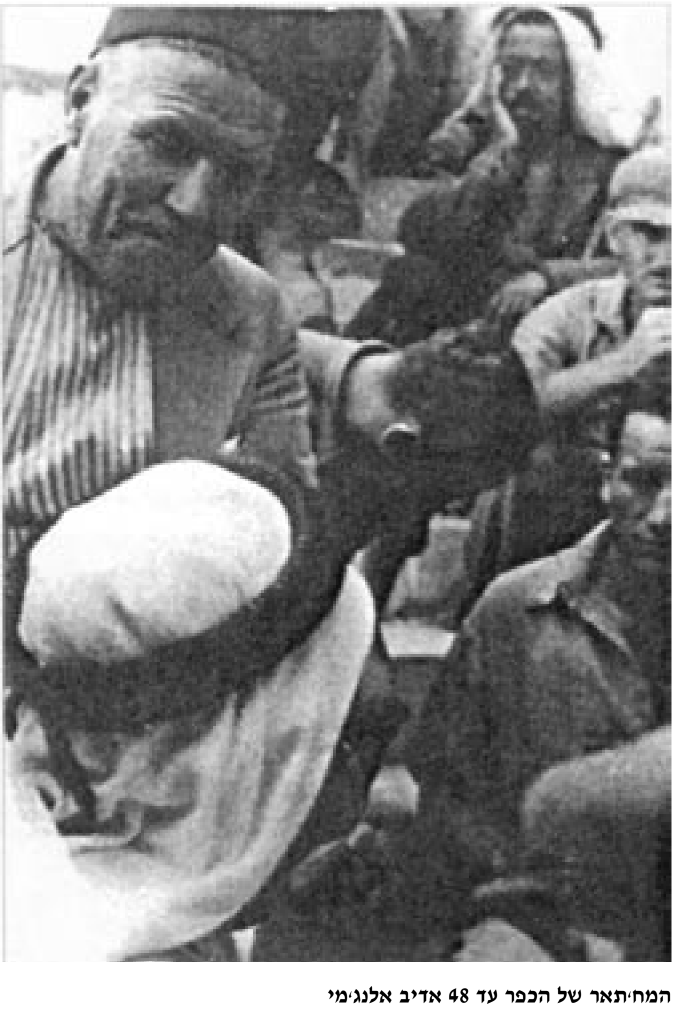

המח׳תאר של הכפר עד 48 אדיב אלנג׳מי
مختار الكفرين حتى عام ٤٨ - أديب النجمي

הנטישה

אם המח׳תאר היה נשאר ולא התרגש מדברי משפחת אל-ע׳ול על המכתב, אז היינו נשארים באל-כפרין. כל הכפר יצא באותו יום. חלק הלכו לאל-לג׳ון וחלק לעין אל-חג׳יר וחלק לאם אל-פחם, אנחנו הלכנו למעאויה, אנשי מעאויה דחו אותנו ואמרו: ״אתם מכרתם את מולדתכם ועוד באים לכפר שלנו״, יצאנו ממעאויה. היינו חמש משפחות, הלכנו לאל-עראיש, אצל הבדווים והתיישבנו שם. הם קיבלו אותנו כי איש מאל-כפרין שהיה איתנו הוא נשוי עם אשה משם. נשארנו אצלם כמעט שנה. בחורף ישנו ברפת הפרות ובקיץ הצבנו אוהלים, כל משפחה גרה באוהל. שנה אחר כך באנו לאם אל-פחם. גרנו באזור מגדל המים. עבדנו בהובלות על הגמלים. בעיקר הובלת עפר מהמחפרות לבניית בתים. הובלה אחת או שתיים ביום ולקחנו כמובן על זה כסף למחייתנו. בשנת 1963 בנינו בית באם אל-פחם. עד היום מכנים אותנו פליטים.

בתקופת הממשל הצבאי, הוצאו הוראות לאסור באופן מוחלט שהיית פליטים בתוך אם אל-פחם. הצבא ביצע מעצרים וגירוש פליטים מכאן.אנחנו, בגלל שסבא שלנו במקור הוא מאם אל-פחם ולא מאל-כפרין הרשו לנו להישאר. המח׳תארים של אם אל-פחם עזרו לנו כאשר העידו על כך בכתב בפני המושל הצבאי.

שאר האנשים גורשו לשכם ולג׳נין. משום כך יש לנו קרובי משפחה שם, דודי מחמוד גר עד היום בשכם. פליטים מאל-כפרין יש גם בירדן.

קבר מוזנח قبر مهمل

עין השופט חוכר את אלכפרין

קרן קימת לישראל בע״מ • משרד חיפה וסביבותיה
KEREN KAYEMETH LEISRAEL Ltd. • HAIFA AND REGIONAL OFFICE

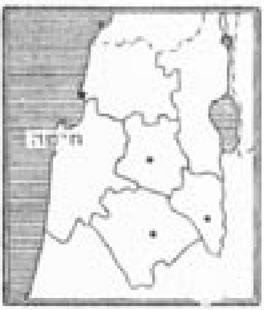

חיפה, ת.ד. 1407, טלפון 2892
HAIFA, P.O.B. 1407, PHONE 2892

15 APR 1953

כ"ו תשרי תשי"ג
15.10.52

קק"ל 1311
19 OCT 1952

לכבוד
קרן קימת לישראל
מחלקת הקרקעות
ירושלים.

א.נ.,

הנדון: חוזה חכירה תשי"ג עם
קב' עין השופט בכופרין.

קב' עין השופט חוכר מהקק"ל
השנה 1445 דונם מאדמות כופרין הנרכשות
במסגרת המיליון השני.

היות והתכנון טרם סים עבודתו
באזור, החכרתי לנ"ל את השטח המיועד לפלחה
באופן זמני לשנה. הגביה נעשתה באמצעות
משרד חיפה בהמחאה ע"ס -.289 ל"י לתאריך
30.10.52.

אבקשכם לאשר החוזה.

לוטה חוזה חכירה.

בכבוד רב
דוד רוזנ

עין השופט חוכר אלכפרין 2

עין־השופט
קיבוץ השומר הצעיר

מספר 5818
נתקבל 29 NOV 1950

502
עין השופט

27.11.50

א/125

5 DEC 1950

לכב'
האפוטרופוס על הרכוש הנטוש – הקריה
הקרן הקיימת לישראל
משרד האפוטרופוס – חיפה

א.נ.

בהתאם להודעת הקרן הקיימת לישראל ומחלקת התישבות הננו פונים בזה בבקשה לאשר לנו את עיבוד שטח הנטיעות וניצול הבאר בשטח הבוסתן שבאדמות כפרין חלקה 11927.

יחד עם זאת הננו מחדשים את בקשתנו בקשר לחלקה 20390 באדמות מנשי ולבקשה זו הננו להעיר: ב-7 לאוקטובר פנינו למשרד לאדמות סובחות בחיפה ולמחלקת האפוטרופוס בנצרת בקשר לחלקה הנ"ל, אשר כלולה בשטח העיבוד שלנו במנשי וביקשנו אישור לעבד את החלקה הנ"ל. בכוונתנו גם לנצל את הבאר שבחלקה הנ"ל. עבור החלקה הזאת גם שלמנו מסים ועיבדנו אותה בשנה שעברה. עתה, עם ההודעה של המוסדות הנ"ל הננו מחדשים את בקשתנו לאשר את עובדת החכירה של חלקת הנטיעות המסומנת כנ"ל.

בכבוד רב

בשם המזכירות:

חסימת השיבה منع العودة

שרידי בית 2007
בשטח כמעט ואין שרידים
أطلال بيت مهدوم

ב- 12 באפריל 1948 תקפו יחידות של הפלמ"ח את הכפר אל-כפרין, שנמצא ריק מתושביו. באותו יום פוצצו כ-30 מבתי אל-כפרין. ב-19 באפריל ערכה יחידה של הפלמ"ח בכפר אימונים בלוחמה בשטחים בנויים, בתום התרגיל נמחה הכפר מעל האדמה.(מוריס עמ' 162)

הריסת הכפרים הערביים סביב משמר העמק ובפרוזודור ירושלים היו הפעולות הראשונות מסוג זה, שבוצעו בשיטתיות ובהיקף אזורי ואשר נולדו מתוך אילוצים צבאיים מקומיים, בלוויית יותר מקורטוב של יצר נקמנות.

המדיניות של הריסת כפרים ערביים, כחלק בלתי נפרד ממסעות הכיבושים, איפיינה את התקפות ה"הגנה" בחודש אפריל גם באזורים אחרים של הארץ.

עד חודש מאי נתפשה הריסתם של כפרים מרוקנים מיושביהם בידי ה"הגנה" כמתחייבת מצרכים צבאיים. אמנם אפשר שבמקרים מעטים ובמקומות מסויימים נהרסו כפרים גם, או בעיקר, בשל גורמים אחרים, כגון ליישב את החשבון עם השכן הערבי

في الثاني عشر من نيسان (١٢-٤-١٩٤٨) هاجمت وحدات من ال-»بلماح« قرية الكفرين فوجدتها فارغة من أهلها. في نفس اليوم تم نسف حوالي ٣٠ بيتاً في القرية. في ال- ١٩ من نيسان أجرت وحدة من ال-»بلماح« في الكفرين تدريباً لحرب في منطقة مأهولة، وفي نهاية التمرين محيت الكفرين من على الأرض. (موريس ص ١٦٢)

إن هدم القرى العربية حول «مشمار هعيمق» وطريق القدس كان العملية الأولى من هذا القبيل، التي نفذت بمنهجية وعلى نطاق قطري ونبعت من ضرورات عسكرية محلية، مع الكثير من غريزة الانتقام.

سياسة هدم قرى عربية، كجزء من حملات الاحتلال والاستيلاء، ميّزت غارات ال-»هاغاناه« في شهر نيسان في مناطق أخرى من البلاد أيضاً.

حتى شهر أيار اعتبر هدم القرى العربية الخالية من سكانها على يد ال-»هاغاناه« كضرورة عسكرية.

علماً أنه من المحتمل في بعض الحالات وفي مناطق معينة هدمت قرى لأسباب أخرى، مثل تصفية حساب مع الجار العربي الذي ضايق المستعمرة أو الاستيلاء على أراضي القرية

שהציק בעבר ליישוב או להשתלט על אדמותיו של כפר ערבי, או אפילו השאיפה הפוליטית לצמצם ככל האפשר את מספר הערבים שיישארו במדינה היהודית לכשתקום. שיקולים כאלה הנחו בוודאי חלק מפעולותיו של יוסף וייץ בחודשים מרס עד מאי 1948. (שם עמ׳ 219)
במרוצת חודש מאי הלכה וגברה הנטייה להנציח את גלותם של הערבים שיצאו את שטח המדינה היהודית, והחרבת הכפרים נתפשה עד מהרה כאמצעי עיקרי להשגת יעד זה.הריסת הכפרים הייתה מעתה משימה פוליטית ממדרגה ראשונה. בעוד שצה״ל הוסיף להחריב כפרים בשל סיבות צבאיות מקומיות, חתרו דמויות חשובות ביישוב ליישום מדיניות הריסה כלל ארצית, כשלנגד עיניהם שיקולים פוליטיים בעיקר, ולאו דווקא צבאיים.(שם עמ׳ 220)

العربية أو حتى بسبب الطموح السياسي بتقليص عدد العرب المتبقي في الدولة اليهودية عندما تقوم، قدر الإمكان. معايير كهذه، وجّهت بشكل أكيد بعض أعمال يوسف فايتس بين شهري آذار وأيار من عام ١٩٤٨.(موريس ٢١٩)
خلال شهر أيار نشأ الميل في ترسيخ شتات العرب الذين غادروا نطاق الدولة اليهودية، وتدمير القرى أصبح يعتبر وسيلة أساسية لتحقيق هذه الغاية. فأصبح هدم الفرى منذ الآن مهمة سياسية من الدرجة الأولى. في الوقت الذي استمر جيش الدفاع بتدمير قرى لأسباب عسكرية محلية، سعت شخصيات يهودية هامة إلى تطبيق سياسة تدمير عامة، ونصب أعينهم أسباب سياسية وليس بالضرورة أسباب عسكرية.(موريس ص ٢٢٠)

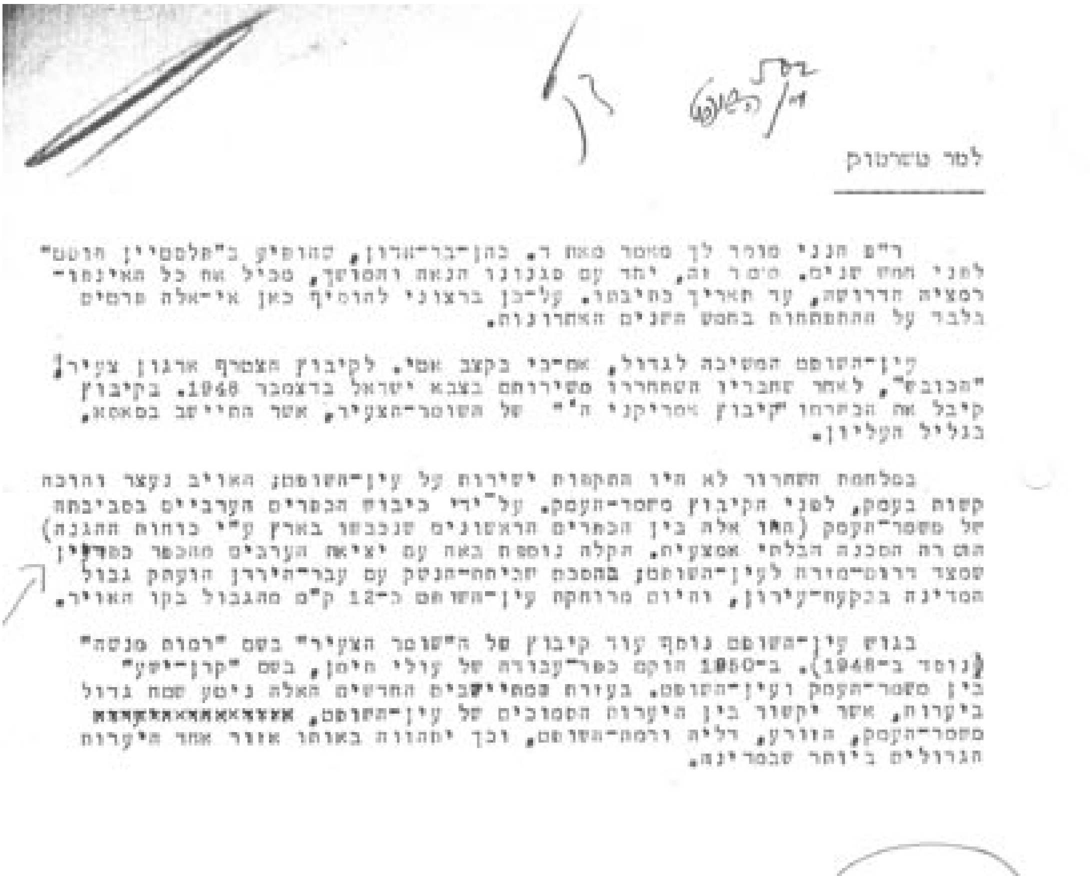
למר שרתוק

רצ"ב הנני מוסר לך מאמר מאת ד. כהן־בר־אורן, שהופיע ב"פלסטיין פוסט" לפני חמש שנים. סיפור זה, יחד עם סגנונו הנאה והמושך, מכיל את כל האינפורמציה הדרושה, עד תאריך כתיבתו. על־כן ברצוני להוסיף כאן אי־אלה פרטים גלבד על ההתפתחות בחמש השנים האחרונות.

עין־השופט המשיכה לגדול, אם־כי בקצב אטי. לקיבוץ הצטרף ארגון צעיר; "הכובש", לאחר שחבריו השתחררו משירותם בצבא ישראל בדצמבר 1948. בקיבוץ קיבל את הכשרתו "קיבוץ אמריקני ה'" של השומר־הצעיר, אשר התיישב בסאסא, בגליל העליון.

במלחמת השחרור לא היו התקפות ישירות על עין־השופט; האויב נעצר והרבה קשות בעמק, לפני הקיבוץ משמר־העמק. על־ידי כיבוש הכפרים הערביים בסביבתה של משמר־העמק (האו אלה בין הכפרים הראשונים שנכבשו בארץ ע"י כוחות ההגנה) הוסרה הסכנה הבלתי אמצעית. הקלה נוספת באה עם יציאת הערבים מהכפר כפרין שמצד דרום־מזרח לעין־השופט; בהסכם שביתת־הנשק עם עבר־הירדן הועתק גבול המדינה בבקעת־עירון, והיום מרוחקת עין־השופט כ־12 ק"מ מהגבול בקו האויר.

בגוש עין־השופט נוסף עוד קיבוץ של "השומר הצעיר" בשם "רמות מנשה" (נוסד ב־1948). ב־1950 הוקם כפר־עבודה של עולי תימן, בשם "קרן־ישע" בין משמר־העמק ועין־השופט. בעזרת המתיישבים החדשים האלה ניטע שטח גדול ביערות, אשר יקשור בין היערות המסובים של עין־השופט, xxxxxxxxxxxxxxxx משמר־העמק, הזורע, דליה ורמת־השופט, וכך יתהוה באותו אזור אחד היערות הגדולים ביותר שבמדינה.

16.12.51

א. ארני

נ.ב.
אבקש להחזיר לי את הדף מארכיון
המסברה לאחר עיון.

houses the Jews have destroyed and whose babies and old people [the Jews] have killed, are now in the villages around Jenin without help and dying of hunger. We ask you to repair the situation … and do everything to quickly send forces of vengeance against the Jews and restore us to our lands.

The battle of Mishmar Ha'emek was over. But there were some follow-up operations. On the night of 15/16 April, Palmah units raided and blew up much of the large village of al Lajjun. 'The area between our bases [in Ramot Menashe] and the Wadi 'Ara road is [now] empty of Arabs', reported Palmah HQ on 16 April. On 19 April, a Palmah unit held a built-up area combat exercise in Kafrin. At the end of the training session, the village was leveled."

Benny Morris, Birth of the Palestinian Refugee Problem Revisited
Cambridge University Press, 2004;
p. 346, 242

“At the same time, southeast of Haifa, following Qawuqji’s abortive assault on Mishmar Ha’emek, the counterattacking Haganah units, with the assistance of local settlers, systematically destroyed the surrounding villages. On 9 April, Golani units informed the brigade HQ and Carmeli Brigade HQ: ‘Our forces are fighting in … Mansi … [and] are in Ghubiyya al Fawqa and [Khirbet] Beit Ras … We are preparing to destroy the villages when we evacuate them.’ That night, Palmah forces destroyed Ghubiyya al Fawqa. On the night of 11 April, the Palmah’s First Battalion entered and blew up 30 houses in al Kafrin and houses in nearby Abu Shusha. On 15 April the last of Abu Zureiq’s houses was demolished. Khirbet Beit Ras, al Mansi and al Naghnaghiya, to the southeast, were also leveled. Lajjun, south of the kibbutz, was demolished on the night of 15-16 April. One empty village was destroyed as part of a Haganah training exercise. Palmah headquarters informed the Haganah General Staff on 19 April: ‘Yesterday company exercises in fighting in built-up areas took place south and east of Mishmar Ha’emek. At the end of the exercises, the village of al Kafrin was blown up completely.’ The destruction of the villages around Mishmar Ha’emek and in the Jerusalem Corridor were the first regional razing operations of the war, born of local military imperatives admixed with a measure of vengefulness.”

“In the course of the battle, ALA units – demoralized by reports of Deir Yassin and the death of ‘Abd al Qadir al Husseini – often retreated first, abandoning the villagers. Al Ghubayya al Tahta, al Ghubayya al Fawqa and Khirbet Beit Ras were raided by Haganah forces on 8-9 April and blow up piecemeal during the following days. On 9 April, Haganah units raided Abu Shusha; most of the villagers had already fled. Those who had remained behind were expelled. The village was partially razed. On the night of 11/12 April Palmah units took al Kafrin, which was found empty, and Abu Zureiq, where some 15 adult males and some 200 women and children were taken captive, and occupied Abu Shusha. Some 30 of Kafrin’s houses were blown up that day and some of Abu Zureiq’s houses were blown up that night. The women and children of Abu Zureiq were expelled. The last houses in Abu Zureiq were demolished by 15 April. During the night of 12/13 April, Palmah units occupied Ghubayya al Fawqa and attacked al Mansi and al Naghnaghiya, southeast of Mishmar Ha’emek. Mansi and Naghnaghiya were evacuated by the Arabs on 15 April. The villages were blown up during eh following days. According to the Mishmar Ha’emek logbook, by 15 April, ‘all the villages in the area [more or less] as far as the eye can see [had] been evacuated’. Most of the villagers reached the Jenin area and sheltered in makeshift tents. They appealed to the AHC:

Thousands of poor women and children from the villages of Abu Zureiq and Mansi and Ghubayya and Kafrin and other places near the colony of Mishmar Ha’emek, whose

קופת האומה صندوق الأمّة

המקור: כהן הלל, צבא הצללים. עמ' 214, 224-223, 235-233

المصدر: الموسوعة الفلسطينية، المجلد الأول، ص ٣٠٥ - ٣٠٦

נציגי ההתארגנות המחודשת של ערביי פלסטין הופיעו כבר בשלהי 3491, בדמות נסיונות כושלים לכונן הנהגה מקומית מייצגת, ויוזמה - שעלתה יפה - להקים מחדש את "קופת האומה". בין מקימיה היו אישים עצמאיים דוגמת אחמד חלמי פאשא ואנשי מפלגת אל- אסתקלאל עוני עבד אלהאדי ורשיד אלחאג' אבראהים.

«הקופה» פעלה בשלושה אפיקים: תעמולה נגד מכירת קרקעות ליהודים, הצלת קרקעות בסיכון ומאבק ישיר במוכרים.

ב-6491 "קופת האומה" פעלה להצלת אדמות באיזור בית שאן, בבטימאת (סמוך לקיבוץ דליה), בזבובא ובטובאס (נפת ג'נין), באבו גוש, בביר עדס (שליד יפו) ובמקומות נוספים. דרך הפעולה הייתה משפטית: הגשת תביעות לקבלת קדימות ברכישת הקרקעות העומדות למכירה, בשם בעלי החלקות הסמוכות, על פי עקרון הקדימות (אֻוְלַוִיָה) וזכות הסירוב הראשונה לבר-מצר. תביעה כזו ניתן להגיש גם לאחר חתימת חוזה המכירה ולפני הרישום בטאבו, וכך להביא לעיכוב הרישום ואף לביטל העסקה. בכמה מקרים שבהם אותרו קרקעות בטרם נחתם חוזה עם היהודים, הציעה "הקופה" למוכרים עסקה חלופית.

לוועד הערבי העליון הגיעו דיווחים בזמן אמת על עסקות שנערכו בכרמל ובעמק זבולון. " המאסרה פעילים מאוד באזור עספיא", נמסר במכתב בהול למחלקת הקרקעות של הוע"ע, "הם בוגדים במולדתם מתוך תאוות בצע, ולא עובר יום מבלי שנערכת עיסקת מכירה. אנו קוראים לכם בשם אללה והמולדת להציל את המעט הנותר מאדמות הכפר". מי שפעל באותו אזור מטעם הקק"ל היה מרדכי שכביץ. הוא סיפר על אלפי דונמים שנקנו באותה תקופה, וציין שאנשי "קופת האומה" עשו הרבה רעש סביב העסקות, אבל לא זכר מקרים שבהם הצליחו למונען.

כמו בתחומים רבים במאבק הפלסטיני, גם בתחום המאבק במכירת אדמות, השחיתות והמאבקים הפנימיים לא תרמו להצלחת המאבק. על פי תלונות שהגיעו לוע"ע, ראשי "קופת האומה" בח'אן יונס וביפו נהגו להשתמש בכספי הציבור למטרותיהם הפרטיות. היו שהעלו את החשש שפשתה שחיתות בכל סניפי "הקופה".

מנגד ניצבו המוסדות הציוניים שעשו שימוש מושכל בפיצול, בחוסר האמון ובמחלוקות בחברה הערבית. המאבקים בין אנשי המופתי לבין מייסדי "הקופה" הקלו על הש"י לקבל מידע על "קופת האומה".

كان إنقاذ الأراضي العربية في فلسطين بمنع تملّك اليهود لأي منها في طليعة أهداف وهموم النضال العربي الفلسطيني ضد الانتداب البريطاني والهجرة الصهيونية. فما إن وافقت عصبة الأمم عام ١٩٢٢ على صك الانتداب حتى اندفعت الحركة الصهيونية تشتري الأراضي العربية، لا سيّما في الساحل الفلسطيني، مغتنمة في ذلك سوء الأوضاع الاقتصادية لعرب فلسطين نتيجة لامتداد التخلف الاقتصادي إبان العهد العثماني بسبب ظروف الحرب العالمية الأولى. وقد وجدت الحركة الصهيونية في الضرائب التي دأبت الحكومة البريطانية المنتدبة على فرضها على الأراضي بنسب عالية لا تتلاءم مع القدرات المالية لأصحابها منفذاً آخر لنشاطاتها في شراء الأراضي. وكانت قد بادرت لإنشاء مصرف صهيوني تحت ستار «بنك أنجلو – فلسطين» أي البنك البريطاني – الفلسطيني، ومؤسستي «كيرن هايسود» و«هكيرن هكييمت». وعلى الرغم من كل ما بذلته الحركة الصهيونية من الأموال وشرائها لبعض الأراضي المملوكة لعائلات غير فلسطينية لم تزد مساحة الممتلكات اليهودية من الأراضي حتى حرب ١٩٤٨ على ٨،٦ بالمئة من مجموع مساحة فلسطين.

وكان في مقدمة الأسباب التي أوقدت ثورة شهر آب ١٩٢٩ المشهورة باسم ثورة البراق النقمة على امتناع الحكومة المنتدبة عن وضع تشريع لمنع بيع الأراضي العربية.

وعندما اندلعت ثورة ١٩٣٣ في يافا استقدمت الحكومة البريطانية خبيراً بريطانياً اسمه ستريكلاند وضع تقريراً أوصى فيه بمنع بيع الأراضي الزراعية العربية لليهود في مناطق معينة في فلسطين. لكن الحكومة المنتدبة لم تنفذ توصيات التقرير. وعندها استقر الرأي العربي، بدعوة من المجلس الإسلامي الأعلى والمؤتمر العربي الفلسطيني عام ١٩٣٥ على إنشاء لجنة باسم لجنة صندوق الأمة غايتها إنقاذ الأراضي المعرضة للبيع واستغلالها لصالح العرب وقد تولى رئاستها أحمد حلمي عبد الباقي.

كان من مهام اللجنة صد محاولات البيع بالإقناع وجمع المال لإنقاذ ما يمكن إنقاذه من الأراضي المعرضة للبيع. وكانت خطة اللجنة عزل الأراضي المملوكة لليهود بإحاطتها بحزام من الأراضي العربية التي يشتريها الصندوق، أو حث أصحابها على تحويلها إلى ممتلكات وقفية.

لكن الهم كان أكبر كثيراً من أن تستوعبه الأموال الزهيدة التي وصلت إلى اللجنة. واستطاعت اللجنة إنقاذ حوالي ألف دونم في منطقتي غزة ويافا. كما قامت اللجنة بمنح قروض صغيرة لبعض المزارعين لتمكينهم من استغلال أراضيهم. ولقد تأثرت نشاطات الصندوق بعد نفي الزعماء الفلسطينيين إلى جزيرة سيشل وتشرد غيرهم خارج الوطن الفلسطيني.ء اللجنة وتجديد تشكيلها.

تجمدت أعمال الصندوق مع بداية الحرب العالمية الثانية عام ١٩٣٩ لما جمدت الحركة الصهيونية عمليات شراء الأراضي، ولكن عندما تغير مجرى الحرب لصالح الحلفاء عام ١٩٤٣ بادر رئيس اللجنة إلى إحياء عملها وتجديد تشكيلها. إلّا أن المال القليل والتنافس والخلافات بين شخصيات ومؤسسات وأحزاب فلسطينية أدى إلى شل حركة الصندوق.

מסמך נדיר
وثيقة نادرة

ניקוסיה, 14/12/51

תרגום

למר וולף יקירי שלום רב,

אין ספק שאתם זוכרים שבחודש דצמבר 1947 באתי אתכם לידי הסכם בתיווך על קנית שטח של 63 דונם בכפר כפרין, בנפת חיפה, במחיר של 72 לירות הדונם באותו זמן. הקרקע ידועה בגוש 11926 חלקה 16. ולקחתם ממני שטר המכר כדי להכין יפוי-כח בלתי חוזר בשם איש שלישי ליתר בטחון. בהתאם להסכם שלמתם לי סך של -.100 ל"י נגד שטר. ההסכם נעשה בנוכחות אבו יוסף יצחק וונדרמן.

כמו כן, הבטחת לי לקנות 42 דונם לקק"ל שקניתי אותם למענכם בתקופה ההיא מחשש שמא תקדים קרן האומה ותקנה אותם הנ"ל וזה בגבולם עם אדמות היהודים. הקרקע ידועה בגוש 11925 חלקה 25 והיא בכפרין.

האדמות הנ"ל, רשומות בשמי בטאבו חיפה, וקרן האומה נסתה לרכשה ממני במחיר של -.35 ל"י הדונם לפי מכתב רשמי ממנה שמסרתי לכם ואף נתתי לכם העתק ממנו ואני סבור שזה שמור במשרדכם.

לאור כל השרותים שנתתי את החברה בתקופה המסוכנת, מבקשכם לעזור לי היום בהגשמת ההסכם על קנית האדמות במחיר שהוסכם עליו כנ"ל.

חושבני שעדיין זוכרים שמגיעים לי דמי תווך; לא מבוטלים, מהקק"ל, בקשר עם קנית אדמות בערב לד אל עוואדין; שהני הייתי הגורם בשכנועם למכירת אדמותיהם בסוף שנת 1947 לחברתכם ואף זה דבר רשום אצלכם. אבקש לזכות את חשבוני בהם.

(-) אחמד מנאמנה

هذه الوثائق التي عثرنا عليها في الأرشيف الصهيوني المركزي بالقدس تبدو ذات أهمية عظمى إذ تتحدث عن أحد الأساليب الالتفافية التي سلكتها الحركة الصهيونية للاستيلاء على الأراضي في فلسطين. وتكبر المفاجأة عندما يكون فلسطيني شريكاً في التحايل على أبناء شعبه وشراء أراضيهم ليبيعها للمؤسسات الصهيونية. وهذا الفلسطيني المذكور اسمه في الوثائق لم يكن مواطناً عادياً وإنما سكرتيراً – كما تذكر وثيقة رقم ٥٩٩- في صندوق الأمة الذي أسس خصيصاً من أجل حماية الأرض الفلسطينية من اليد الصهيونية.

إذا كان الاسم المسجل – باللغة العبرية- في هذه الوثائق صحيحاً، فإننا نتحدث عن شخص اسمه كما يبدو " أحمد منامنة" (لم نعثر عليه في مراجعنا)، يبعث برسالة يطالب مؤسسة الكيرن كييمت بحصته من صفقة سمسرة وخداع باع خلالها أراضي من قرية الكفرين لهذه المؤسسة الصهيونية. وفيما يلي ترجمة الرسالة المؤرخة ب ٥١/١٢/١٤ والمرسلة من نيقوسيا في قبرص:

إلى عزيزي السيد وولف

تحية طيبة

لا شك أنكم تذكرون انه في شهر ديسمبر من سنة ١٩٤٧ كنت قد توصلت معكم إلى اتفاق في حيفا على شراء ٦٣ دونماً في قرية الكفرين، في قضاء حيفا، بسعر ٧٢ ليرة للدونم في ذلك الوقت. الأرض معروفة بقطعة رقم ١١٩٢٦ قسيمة ١٦. وقد أخذتم مني صك البيع حتى تجهزوا توكيلاً غير مردود باسم شخص ثالث لمزيد من الضمان. وحسب الاتفاق فقد دفعتم لي مبلغ ١٠٠ ليرة مقابل وصل. وقد عقد الاتفاق بحضور أبو يوسف يتسحاك ووندرمان.

وكذلك، وعدتني أن تشتري ٤٢ دونماً للكيرن كييمت من الأرض التي اشتريتها من أجلكم في تلك الفترة خوفاً من أن يسبقكم صندوق الأمة لشرائها باعتبار أنها تحد أرضاً يهودية. الأرض معروفة بقطعة رقم ١١٩٢٥ قسيمة ٢٥ وهي في الكفرين.

الأراضي المذكورة، مسجلة باسمي في دائرة طابو حيفا، وقد حاول صندوق الأمة شراءها مني بسعر ٣٥ ليرة للدونم بموجب رسالة رسمية منه، كنت قد أخبرتكم عنه وحتى سلمتكم منه نسخة وأعتقد أنها محفوظة في مكتبكم.

على ضوء كل الخدمات التي قدمتها للشركة في تلك الفترة الخطرة، أطلب منكم مساعدتي اليوم في تنفيذ الاتفاق على شراء الأراضي بالسعر الذي اتفق عليه كما هو مذكور أعلاه.

وأظن أنكم لا زلتم تذكرون أنني استحق رسوم وساطة غير قليلة من الكيرن كييمت، تتعلق بشراء أراض في عرب لد العوادين إذ كنت الدافع لإقناعهم ببيع أراضيهم في نهاية عام ١٩٤٧ لشركتكم، وهذا الأمر مدوّن لديكم. أرجو تزكية حسابي بها.

أحمد منامنة

קרן קימת לישראל בע״מ

משרד חיפה וסביבותיה

חיפה
חיפה, י' סיון תשי"ב
3.6.52

מס.כ/חיפה/599

502
כפרין

קק"ל 24647
4 JUN 1952

20 NOV 1952

לכבוד
קרן קימת לישראל בע"מ
מחלקת הקרקעות
ירושלים.

א.נ.

הנדון: אחמד טביטבה.

אנו חוזרים לנידון.

השטח שהנ"ל רכש והספיק לרשום בספר בכוונה להעבירו אח"כ לקק"ל הוא 104.819 ד"ם כלהלן בכפר כפרין:

גוש	חלקה	שטח	חלקים
11926	16	83.814	9/12
11925	5	293.719	1/7

זכור לנו שהבטחנו לאחמד טביטבה -.27 ל"י לדונם,.וזה כולל הוצאות קניה ורשום בספר, דמי תווך לו ולעוזריו בהתאם לתנאי הזמן ההוא. בקביעת הסכום זה התחשבנו בזמנו גם בעצם העובדה שהנ"ל, מזכיר קופת האומה בעצמו רוכש עבורנו קרקעות.

אנו ממליצים על כן לשחרר את קרקעותיו ממצב של נפקדות, להגשים את קנית השטח הנ"ל במחיר הנ"ל וכן לשלם לו את הסך 286.500 ל"י דמי התווך המגיעים לו בקנית אדמות חירבת ליד עוואדין.

נא להודיענו החלטתכם והדרך להגשמתה תקבע בהסדר עם מר י. פלמון מלשכת ראש הממשלה.

בכבוד רב,

KEREN ... LIMITED

צו/בש

י"א חשון תש
30.10.52

מס. כ/חיפה/

לכבוד
היועץ לעניני ערבים,
משרד ראש - הממשלה,
ירושלים.

20 NOV 1952

א.נ.,

הנדון: כפרין - אחמד מנסור.

בהמשך לשיחתנו בחיפה בנידון, הננו להודיעכם כי לאחר התיעצות עם מר י. ויץ הוחלט שהקק"ל תרכוש את אדמת הנ"ל, בכפרין, המתוארת להלן, ששטחה הכללי הוא: 104.819 ד"ם לפי - 27 ל"י הדונם.

גוש	חלקה	שטח	חלקים
11925	5	293.719	1/7
11926	16	83.814	9/12.

נוסף למחיר הנ"ל, נשלם סך של 286.520 ל"י המגיע לו בדמי חווך.

הסכמת הקק"ל לקנות הקרקע הנ"ל מותנית בתנאים הבאים:

א. שהועדה המיוחדת תמליץ בפני האפוטרופוס לנכסי נפקדים על שחרור השטח דלעיל.
ב. שהאפוטרופוס יתן את ההיתר המתאים לשם העברת הקרקע לשם הקק"ל.
ג. שהמפקח על המטבע הזר יתן הרשיון הדרוש.
ד. שאחמד מנסור יתן יפוי-כח בלתי-חוזר לפקודת הקק"ל, לשם העברת הקרקע לשמה כמאבו.

באם תסכימו לתנאים הנ"ל, אנו נפנה בבקשה מתאימה לועדה המיוחדת שליד האפוטרופוס לשחרור הקרקעות ואתם תצטרכו לדאוג לקבלת היתר המפקח על המטבע הזר להגשמת הפעולה.

לתשובתכם אנו מחכים.

קרן קימת לישראל בע"מ
KEREN KAYEMETH LEISRAEL LIMITED

העתק: ללשכה הראשית, ירושלים.

אב

הקק"ל מפרט את אדמות הווקף

الكيرن كييمت يبين أراضي الوقف الإسلامي

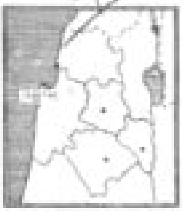

ת.ד. טלפון

קרן קימת לישראל בע״מ

משרד חיפה וסביבותיה

חיפה, ט"ו בטבת תשי"א
(24.12.50)
מס' כ/חיפה/1363.

קק"ל מספר 8732
נתקבל ביום 26 DEC 1950

18 JAN 1951

לכבוד
קרן קימת לישראל בע"מ
ירושלים.

א. נ.,

הנדון: הכפר כפרין, נפת חיפה.
מכתבכם: מס' ב/2053/2/צא/אר מיום 23.11.50.

הננו מפרטים להלן את אדמות הממשלה, והקדש המוסלימי.
יתר הקרקעות של הכפר הנ"ל הן בבעלות בפרטים.

א. אדמות הממשלה.

גוש	חלקה	שטח	חלקים	הערות
11926	1	37.766	7/14	אדמת מזרע.
"	33	26.568	660/1120	כנ"ל.
"	34	28.164	448/896	כנ"ל.
11928	1	2.703	בשלמות	שטח צבורי פתוח ומעין(עין סוכיה).
"	3	33.380	"	אדמה לא ראויה לעבוד.
"	6	46.757	1/2	אדמת מזרע.
"	8	33.626	בשלמות	כנ"ל.
"	9	197.906	336/4032	כנ"ל.
11929	1	161.769	בשלמות	מרעה.
"	16	80.879	בשלמות	אדמה לא ראויה לעבוד.
11930	16	64.590	"	מרעה.
"	28	2.041	"	שטח צבורי פתוח ומעין.
11931	38	51.820	"	מרעה.
"	39	10.891	"	"
"	42	16.822	"	"
"	56	51.776	"	אדמה לא ראויה לעבוד.
11932	2	12.906	"	מרעה.
"	11	0.486	"	שטח צבורי פתוח ומעין.
"	16	11.300	"	מרעה.
"	19	0.218	"	בנין בן חדר אחד.
"	20	0.997	"	כנ"ל.
"	32	1.220	"	שטח צבורי פתוח ומעין עין-אל-בלד.
"	57	1.056	"	שני בתים בני חדר כל אחד.
"	58	0.879	"	בנין בן חדר אחד.
"	59	0.492	"	כנ"ל.
"	60	0.650	"	כנ"ל.
"	61	0.406	"	מיועד לבנין.
"	62	1.438	"	שני בנינים בני חדר כל אחד.
"	63	1.743	"	מיועד לבנין.
"	64	1.321	"	2 בנינים כל אחד בן חדר אחד.
"	65	0.431	"	בנין בן חדר אחד.
"	66	0.228	"	מיועד לבנין.

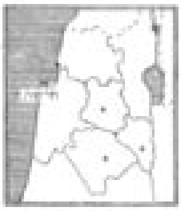

קרן קימת לישראל בע״מ

משרד חיפה וסביבותיה

חיפה
ת.ד. טלפון

- 2 -

מס' כ/חיפה/1363
(24.12.50)

ג ו ש	חלקה	ש ט ח	חלקים	ה ע ר ו ת.
11932	67	0.564	בשלמות	בנין בן חדר אחד.
"	68	0.216	"	מיועד לבנין.
"	69	1.302	"	בנין בן חדר אחד.
"	70	1.181	"	כנ"ל.
11933	46	0.698	"	קרקע עם מעין.
11934	3	22.738	168/560	אדמת מזרע.
"	9	56.291	בשלמות	מרעה.
11935	4	10.027	"	אדמת מזרע.
11934	16	67.357	"	מרעה.
11936	7	13.463	35/63	אדמת מזרע.

דרכים וואדיות:

גוש:	11924	חלקות:	.41.40
"	11927	"	.36,35
"	11928	"	.10
"	11929	"	.15
"	11930	"	.29 ,30
"	11931	"	.65,62,57
"	11932	"	.77-73
"	11933	"	.41
"	11934	"	.37-35
"	11935	"	.47,46
"	11936	"	.6

ג. **אדמות ההקדש המוסלמי.**

11933	60	1.731	בשלמות	בית קברות מוסלמי.
"	61	1.033	"	מסגד.
11934	11	6.208	"	בית קברות מוסלמי.

בכבוד רב,

קרן קימת לישראל בע״מ
KEREN KAYEMETH LEISRAEL LIMITED

בח/.

Bibliography מקורות المراجع

وليد الخالدي، كي لا ننسى، بيروت ١٩٩٧.
الموسوعة الفلسطينية، دمشق ١٩٨٤.
مصطفى كبها ونمر سرحان، بلاد الروحة في فترة الانتداب البريطاني: السنديانة نموذجاً، رام الله ٢٠٠٤.
بني موريس، ولادة مشكلة اللاجئين الفلسطينيين ١٩٤٧-١٩٤٩، تل أبيب ١٩٩١.
زربفل جلعد (محرر)، كتاب البلماح ، تل أبيب ١٩٥٥.

בני מוריס, לידתה של בעיית הפליטים הפלסטינים 1947-1949, ת"א 1991.
הלל כהן, צבא הצללים: משת"פים פלסטינים בשרות הציונות, ירושלים 2004
זרבבל גלעד (עורך),ספר הפלמ"ח, ת"א תשט"ז.
הארכיון הציוני המרכזי, ירושלים.

Walid Khalidi (Editor), All THAT REMAINS – the Palestinian villages occupied and depopulated by Israel in 1948,Washington,D.C 1992
Benny Morris,The birth of the Palestinian refugee problem revisited, Cambridge 2004
www.palestineremembered.com